

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**“SUI GENERIS” BİR BAŞKANLIK SİSTEMİ OLARAK KANADA’NIN
BAŞKANLIK SİSTEMİNİN VE DEVLET YAPISININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif KAYMAZ

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Programı

ŞUBAT, 2022

T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**“SUI GENERIS” BİR BAŞKANLIK SİSTEMİ OLARAK KANADA’NIN
BAŞKANLIK SİSTEMİNİN VE DEVLET YAPISININ İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Elif KAYMAZ

(Y1912.230002)

Kamu Hukuku Anabilim Dalı

Kamu Hukuku Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Yaşar SEVÜK

ŞUBAT, 2022

ONAYFORMU

ONUR SÖZÜ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum ““Sui Generis” Bir Başkanlık Sistemi Olarak Kanada’nın Başkanlık Sisteminin Ve Devlet Yapısının İncelenmesi” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.
(02/02/2022)

Elif KAYMAZ

ÖNSÖZ

Tez çalışması süresince bana her türlü hukuki desteği sağlayan değerli danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Yaşar Sevük'e teşekkür ederim.

Tez çalışmam süresince hukuki bilgileri ile bana destek olan meslektaşım Av. Berke Selçuk'a, Av. Zehra Nur Budak'a, başta annem Hülya İncegül olmak üzere aileme ve benden hayatımın her noktasında olduğu gibi burada da desteklerini esirgemeyen eşim, meslektaşım Av. Mert Anıl Kaymaz'a teşekkür ederim.

Şubat, 2022

Elif KAYMAZ

“SUI GENERIS” BİR BAŞKANLIK SİSTEMİ OLARAK KANADA’NIN BAŞKANLIK SİSTEMİNİN VE DEVLET YAPISININ İNCELENMESİ

ÖZET

Hükümet sistemleri yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbiri ile ilişkisine göre belirlenmektedir. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri tek bir organda birleştiği zaman, kuvvetler birliği hükümet sistemleri olarak adlandırılan hükümet sistemleri ortaya çıkmaktadır. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrı organlar tarafından kullanılmasında ise kuvvetler ayrılığı sistemleri ortaya çıkmaktadır. Kuvvetler ayrılığı teorisine göre kuvvetler ayrılığı hükümet sistemleri demokratik hükümet sistemleridir. Kuvvetler ayrılığı hükümet sistemleri de başkanlık sistemi, yarı başkanlık sistemi ve parlamenter hükümet sistemi olarak adlandırılır.

Kanada devletine bakıldığı zaman ise diğer devletlerden farklı bir sistem görülmektedir. Kanada’nın devlet yapısı ve yönetim şeklini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler Kanada’nın coğrafi yapısı başta olmak üzere, demografik yapısı, ekonomisi, tarihi ve ülkede yaşayan çok çeşitli kültürel yapının varlığıdır. Kanada, bünyesinde hem İngiliz, hem Fransız kökenli halkları bulunduran ve Kanada vatandaşlığı altında bir araya getiren bir ülkedir.

Federal devletin yönetiminin bağlı olduğu Kanada Hükümeti; anayasal monarşi ile yönetilmektedir. Kanunen devleti yönetme yetkisi sırasıyla hükümdar olan kraliçe, sonra genel vali ve ardından başbakandır. Başbakanı parlamento bu sıralamada takip etmektedir. Kraliçe ve genel vali, “Crown” olarak adlandırılır ve listede en yetkili olarak yerini korur. Kuvvetler ayrılığı sistemi ile yönetilen Kanada’da, yasama yetkisi parlamentodadır. Parlamento, yukarıda bahsettiğimiz üzere, başta “Crown” olarak tabir edilen hükümdar ve genel vali, ardından senato üyeleri ve avam kamarası üyelerinden oluşur. Yürütme yetkisi, yine “Crown” başta olmak üzere, başbakan ve kabine tarafından yerine getirilir. Yargı kuvveti ise bağımsız mahkemeler tarafından yürütülmektedir. Bağımsız mahkemeler ise Kanada Yüksek Mahkemesi başta olmak üzere, sırasıyla federal kanunlar için federal

mahkemeler, yine federal olarak görev yapan vergi mahkemeleri, eyaletlerin yüksek mahkemeleri ve yerel mahkemelerden oluşmaktadır. 1982 yılında Birleşik Krallık Parlamentosu'ndan geçen “Kanada Yasası” ile Kanada kendi anayasasına sahip olmuş, mevcut hak ve özgürlük imtiyazlarını oluşturmuştur.

Kanada devletine tüm bu bilgiler ışığında baktığımızda, hükümet sistemlerinin tanımlarına uymayan kendine has bir hükümet sistemi yer almaktadır. Bunun nedeni ise Kanada'nın parlamenter demokrasi ve anayasal monarşi hükümet sisteminin yanında İngiltere kraliçesine bağlı olmasıdır. Kanada, devlet başkanı olarak İngiltere kraliçesi tarafından yönetilmektedir. Kanada'nın devlet başkanı sembolik olarak İngiltere kraliçesidir. İngiltere kraliçesinin Kanada'nın devlet başkanı olması Kanada'nın hükümet sistemini etkilemekte ve “sui generis” bir sistem haline getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kanada, Hükümet Sistemi, Sui Generis

THE REVIEW OF THE GOVERNMENTAL STRUCTURE AND THE PRESIDENTIAL SYSTEM OF CANADA AS A “SUI GENERIS” PRESIDENTIAL SYSTEM

ABSTRACT

The relationship between legislation, executive and jurisdiction powers help identifying the forms of governments. When these powers unite, “government forms of unity of powers” arise. Democratic governments can only be formed if the powers are separated. Presidential governments, semi-presidential governments and parliamentary governments can be established with separation of powers. Canada has an idiosyncratic government system, as it has different characteristics to other countries that have similar government forms. As Canada have a parliamentary democracy and constitutional monarchy; they are also subject to the Queen of the United Kingdom. The constitution of Canada states that the country is governed by the Queen; who appoints a Governor General to act on behalf of the queen. The governor general has the power to “appoint” a prime minister for the country. All these powers affect the government form of Canada; making it a “sui generis” government, meaning “one of a kind”.

Keywords: Canada, Forms of Government, Sui Generis.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ONUR SÖZÜ	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
I. GİRİŞ	1
II. KANADA DEVLETİ'NE GENEL BAKIŞ.....	5
A. Tarihi ve Günümüz	5
B. Ekonomisi	8
C. Demografisi	9
D. Kültürel Yapısı.....	12
III. KANADA'NIN HÜKÜMET SİSTEMİ.....	14
A. Hükümet Sistemleri	14
1. Kuvvetler Birliği	14
2. Kuvvetler Ayrılığı.....	14
a. Başkanlık sistemi.....	15
b. Parlamenter sistem.....	16
B. Kanada'nın Sui Generis Sistemi.....	16
1. Genel Bakış ve Tanımlar	17
2. Yasama Organı: Parlamento	18
a. Senato	19

b. Avam Kamarası	20
3. Yürütme Organı	26
a. Kraliçe	26
b. Genel Vali.....	26
c. Başbakan.....	27
d. Kanada'nın Öncelik Sırası (Order of Precedence)	28
4. Kanada'nın Hükümet Sisteminin Amerikan Başkanlık Sistemi İle Karşılaştırması.....	29
IV. KANADA'NIN DEVLET YAPISI	32
A. Devlet Kavramı.....	32
1. Tanımı ve Tarihi	32
2. Devlet ile Hükûmet Kavramlarının Farkları	34
B. Devlet Şekilleri ve Kanada'nın Devlet Şekli.....	34
1. Hukuki Durumuna Göre Devlet Şekilleri	34
a. Üniter (tekil) devletler	34
b. Karma (bileşik) devletler	35
2. Egemenliğin kaynağına göre devlet şekilleri	36
a. Monarşi.....	36
b. Cumhuriyet	37
3. Politik Durumuna Göre Devlet Şekilleri.....	38
a. Otokrasi	38
b. Demokrasi.....	39
c. Oligarşi	40
4. Sosyo-Ekonomik Özelliklere Göre Devlet Şekilleri.....	42
5. Coğrafi-Kültürel Özelliklere Göre Devlet Şekilleri.....	43
6. Kanada devlet yapısı ve devlet şekli	45

C. Kanada Hukuk Düzeni	48
1. Kanada anayasası	49
2. Kanada seçim sistemi.....	50
V. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	52
VI. KAYNAKÇA	58
ÖZGEÇMİŞ.....	62

I. GİRİŞ

“Devlet iradesi işlemez olursa kişilerin özgürlüğünü koruyacak hiçbir güç ve aracı kalmaz.”

Mustafa Kemal ATATÜRK

Kanada'nın hükümet sisteminin “sui generis” bir sistem olduğu ileri sürülebilir. Bu tez çalışmasının amacı Kanada Devleti'nin hükümet sisteminin Sui Generis bir başkanlık sistemi olarak kabul edilip edilemeyeceğidir. Kanada'nın devlet yapısı ve yönetim şeklini etkileyen çeşitli faktörler vardır. Bu faktörler Kanada'nın coğrafi yapısı başta olmak üzere, demografik yapısı, ekonomisi, tarihi ve ülkede yaşayan çok çeşitli kültürel yapının varlığıdır. Bu bağlamda çalışma kapsamında Kanada devleti tüm yönleriyle incelenecektir. Bunun amacı Kanada'nın devlet yapısının ve hükümet sisteminin nasıl şekillendiğini ele alabilmektir. Bunun yanında çalışmada Kanada'nın güncel hali ile hükümet sistemi tüm yönleriyle ele alınacaktır.

Bu inceleme yapılırken, çalışma kapsamında öncelikle Kanada Devleti genel olarak ele alınacaktır. Sonraki bölümde ise Kanada'nın hükümet sistemi incelenecektir. Bu bölümde hükümet sistemlerinin ne olduğu da tanımlanacaktır. Sonrasında ise hükümet sistemlerinin dayandığı temeller, hükümet sistemleri, kuvvetler ayrılığı ilkesi çerçevesinde incelenecektir. Bu bölümde Kanada'nın “sui generis” sistemi de ele alınacaktır. Bir sonraki bölümde ise devlet kavramı ele alınacak, devlet şekillerinin ne olduğu incelenecek ve Kanada'nın devlet şekli ele alınacaktır. Bu bilgiler çerçevesinde Kanada'nın hükümet sisteminin ve devlet yapısının hangisi olduğu, hangi hükümet sistemi ile ilişkilendirilebileceği hususu tartışılacaktır. Kanada'nın hükümet sisteminin neden “sui generis” olduğu, Kanada'nın sisteminin başkanlık sistemi mi, parlamenter sistem mi yahut tamamen kendine özgü ve hiçbir hükümet sistemi tanımına uymayan başka bir sistem olarak mı görüldüğü ise bu tez sonucunda ulaşılması amaçlanan sonuçlardandır. Bu tez çalışmasının amacı Kanada'nın sui generis bir sisteme sahip olup olmadığının incelenmesidir. Bu nedenle tez çalışması olarak “ Sui

Generis Bir Başkanlık Sistemi Olarak Kanada'nın Başkanlık Sistemi ve Devlet Yapısı" konusu seçilmiştir.

Devlet, tarih boyunca çeşitli tanımları yapılmış bir kavramdır. Devlet kavramının tarihine bakıldığında devletin en temel oluşum sebebinin, en basit şekilde, birlikte yaşayan insanların tamamının itaat etmesi gereken bir otorite bulunması ihtiyacının oluşması olduğu söylenebilir.

"Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık" (Türk Dil Kurumu, 2005:14) olarak tanımlanan devlet için, günümüzde birçok filozofun ve siyaset bilimcinin devlet ile ilgili farklı tanımları bulunmaktadır. Hukuki açıdan ise devlet tanımı, unsurlarından hareketle tanımlanmaktadır. Hukuki anlamda devlet; "*Belirli bir toprak üzerinde yaşayan insan topluluklarının bir egemenlik anlayışı ve hukuku içinde bir siyasi iktidar altında örgütlenmesi*" şeklinde tanımlanabilir. Bu tanımdaki üç ana unsuru açıklamak gerekirse, bir örgütlenmenin devlet olarak tanımlanabilmesi için, coğrafi anlamda bir bütünlük içerisinde olan ve sınırları belirli bir kara parçası üzerinde olması (ülke), bu alan üzerinde birlikte yaşayan ve çeşitli bağlarla ortak yaşama iradesi gösteren bir insan topluluğu bulunması (halk) ve bu insan topluluğunun bir üstün irade çerçevesinde örgütlenmesi (egemenlik) gerekmektedir. Hukuki açıdan, bir varlığın devlet olup olmadığı tartışması için öncelikle bu üç unsura sahip bir birleşim olması gerekmektedir.

Latince kökenli bir deyiş olan *Sui Generis* (Okunuşu: /su:i 'dʒenəris/) kelimesinin Türkçe karşılığı, *nevi şahsına münhasır, kendine özgü, emsali olmayan* şeklinde çevrilebilir. (Mawson, 1975) Kendine özgü özelliklere sahip ve türünün tek örneği olan olay, durum ve nesneleri anlatmak için kullanılır. Farklı bilimsel alanlara, kendine has olan durum ve olayları anlatmak üzere yerleşmiş şekillerde görülür.

Örneğin, biyolojide taksonomik kategori hiyerarşisinde sekiz ana takson (Yaşam, üst alem, alem, şube, sınıf, takım, familya, cins, tür) bulunmaktadır ve türlerin ayrı ayrı sınıflandırılabilmesi için *Sui Generis* olması şartı bulunmaktadır. Bu, bir türün yeni bir tür olarak kabul edilmesi için benzersiz olması gerektiği koşulu ile *Sui Generis*'in biyoloji alanında kullanılma şeklidir.

Analitik Felsefede, daha düşük bir konseptte kabul edilemeyen veya daha büyük bir konseptte dahil olamayacak fikirler, gerçeklikler veya varlıkları tabir etmek için *Sui Generis* deyişi kullanılmaktadır.

Sui Generis, hukukta genel anlamda bir hak veya yükümlülüğün, yasal kategorizasyonlardan bağımsız şekilde ve özel olarak oluşan yasal sınıflandırmayı tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Örneğin, çeşitli ülkelerde mevcut olan “Mahkemeye Saygısızlık” (İngilizce *contempt of court*) suçunun işlenmesinin maddi unsuru olan fiil ikiye ayrılmaktadır; bu suç mahkemeye itaatsizlik olarak tabir edilen, mahkemenin emirlerini yerine getirmemek şeklinde veya mahkeme salonunda yasal makamlara karşı kaba veya saygısız olmak fiilleri ile işlenebilir. Mahkemeye itaatsizlik tabiri kendini açıklar nitelikte olsa da, yasal makamlara karşı kaba ve saygısız olmanın kanunen belirli fiillere bağlanması mümkün değildir. Kısacası, yasal makamlara karşı saygısızlığın hangi sözlerle veya davranışlarla işlenebileceği kanunda açıkça yazamayacağından, bu suçun işlendiği kabul edilen eylemin tipikliği açısından *Sui Generis* tabiri kullanılmaktadır. Yani failin, daha önce emsali olmayan bir fiil ile bir suçu işlediği *Sui Generis* deyişi ile izah edilir. Fikri Mülkiyet Hukuku’nda ise telif hakkı, patent, ticari sırlar ve marka hakkı gibi fikri emek ve hakların benzersizliğini anlatmak için kullanılır.

Herhangi bir somut kavramın *Sui Generis* kabul edilmesi için yalnızca bir tane olması gerekmez. Örneğin, bir moda tasarımcısının ürettiği, benzersiz özelliklere sahip bir giyim ürünü, tüm dünyada kullanılan bir uçak modeli olan Boeing firmasının 737 MAX model uçakları veya Ford firmasının Mustang model araçları da *Sui Generis* olarak tabir edilir; zira tasarımları tektir, patentli ürünlerdir veya telif hakları korunmaktadır.

Hukuken *Sui Generis* olarak tanımlanan Kanada’nın rejimini incelemek ve neden benzersiz olduğunu anlamak için devletlerin yapılarını ve hükümet biçimlerini incelememiz gerekmektedir.

Bu çalışmada öncelikle devlet kavramı; devletlerden yola çıkarak farklı hükümetler ve yönetim biçimleri incelenecektir. Detaylı şekilde ele alınacak yönetim şekilleri arasından Kanada devletinin kullandığı sistem incelenecek, bu sistemi Kanada devleti tarafından “*Sui Generis*” hale getiren değişiklikler tespit

edilerek üzerlerinde durulacak, dolayısıyla diğer hükümet sistemlerine göre ne gibi farklılıkları olduğu görülecektir. Sonuç bölümünde Kanada devleti genel anlamda incelenecek; Kanada devletinin hükümet sisteminin nasıl bir sistem olduğu anlaşılabilecektir. Bu alışma ile temel olarak hükümet sistemlerinin farklılıkları ile avantajları ve dezavantajları arasında karşılaştırma yapılabilecek verilerin bir araya getirilmesi ve objektif olarak değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

II. KANADA DEVLETİ'NE GENEL BAKIŞ

A. Tarihi ve Günümüz

Kanada, Kuzey Amerika kıtasında bulunan, 9,98 milyon kilometrekarelik bir alan üzerinde on eyalet ve üç bölgeden oluşan, Atlas Okyanusu'ndan Büyük Okyanus'a, kuzeyde ise Kuzey Buz Okyanusu'na (Arktik Okyanusu) kadar uzanan bir ülkedir. Rusya'dan sonra yüzölçümü bakımından dünyanın en büyük ülkesidir (Rusya 17 milyon kilometrekareden daha büyüktür). Ayrıca dünyanın en uzun sahil şeridine sahip ülke olan Kanada'nın (200.000 kilometre), 38 milyondan fazla vatandaşı bulunmaktadır. (Fagan et al., 2016:124)

Kanada'nın tarihine bakıldığında, hala zaman açısından tartışması devam etmekle birlikte, ilk yerleşimin milattan önce 14.000 yılı civarında olduğu tahmin edilmektedir. 10.000-12.000 yıl öncesinde son buzul çağının sona ermesiyle birlikte deniz seviyesi alçalmış, deniz seviyesi 125 metre kadar alçaldığında ise “*Beringia*” adı verilen, yaklaşık 50 kilometre genişlikte ve 85 kilometre uzunlukta, bugünkü Bering Boğazı'nın bulunduğu yerde bir kara parçası ortaya çıkmıştır.¹ Bu kara parçasının ortaya çıkması ile Asya halkları Amerika'ya doğru göç etmeye başlamış, bu alanlara yerleşmişlerdir. Sibiryaya ile Alaska arasında bulunan bu kara bağlantısı üzerinden göç eden insanların günümüz Amerika kıtasına yerleştikleri arkeolojik olarak tespit edilmiştir. Nitekim, Amerika'ya yerleşen ilk insanların bu göç edenler olmadıkları, günümüzden yaklaşık 40.000 yıl önce dahi Amerika'da yaşayan insanların var olduğu modern araştırmalar sonucu ortaya çıkmıştır. (Olson, 1991:109)

Milattan önce 8.000 yıllarına yaklaştıkça iklimin daha stabil hale geldiği ve göç eden halkların Kanada toprakları üzerinde yayıldıkları görülmüştür. Eriyen buzullar erime suyu göllerinin oluşumuna sebep olmuşlardır.²

¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Canada>

² <https://en.wikipedia.org/wiki/Canada>

Hızlıca zamanda ilerleyerek milattan sonra 11. Yüzyıl başlarına geldiğimizde, “İlk Avrupa Teması” (Sturtevant and Bailey, 2008:285) olarak nitelendirebileceğimiz, günümüz Grönland ve İzlanda üzerinde yaşayan Vikingler’in Kanada’yı keşfettiği ve burada küçük bir yerleşim kurdukları tespit edilmiştir. Vikingler’in yeni keşfettiği ve bu yerleşimi kurdukları, Kanada’nın en doğusunda yer alan adanın ismi, günümüzde hala “Yeni Keşfedilen Kara” anlamına gelen *Newfoundland*’dır. (Cordell et al., 2009:88)

Newfoundland bölgesinin en önemli özelliği, kıtanın en doğusunda bulunması sebebiyle tarih boyunca Avrupa ve Asya halklarının kıta üzerinde ilk keşfettikleri yer olmuş olmasıdır.

1497 yılında, Büyük Britanya kralı VII. Henry tarafından görevlendirilen, asıl ismi Giovanni Caboto olan Venedikli İtalyan deniz kaşifi John Cabot, Kanada’yı keşfeden ilk Avrupalı olarak tarihe geçmiştir. (Blake et al., 2017:18-22) Tahmin edilebileceği üzere, Cabot tarafından adım atılan Kanada üzerindeki ilk kara parçası Newfoundland’dır.

John Cabot, Britanya adına bu topraklara İngiltere bayrağı dikmişse de, Britanya tarafından bu topraklar üzerinde herhangi bir kalıcı kolonileşme girişiminde bulunulmamıştır. 1534 yılında bu bölgeye gelen Fransız kaşif Jacques Cartier ise Kral I. Francis adına bu bölgeyi sahiplenmiş, aynı yıl içinde bu bölgeye “Kanada” adı vermiştir. Etimolojik olarak bakıldığında, yerli halk dilinde “*kanata*” kelimesi, “köy” veya “yerleşim” anlamına gelmektedir. (“The Voyages of Jacques Cartier”, 1993)

Fransızların yaklaşık 100 yıl süren yerleşme ve kolonileşme çabaları, sert hava koşulları dolayısıyla başarısız olmuştur. Hava koşulları, Avrupalılar için hem bölgede yerleşik yaşamayı, hem gemi ile ticaret yollarında geçmeyi, hem de bu iklime alışık olarak yaşayan yerli halkla rekabeti imkansız hale getirmiştir. Yine de Fransız balıkçı filoları sıklıkla bu bölgeyi ziyaret etmiş, yerli halkla ittifaklar kurmuş, hatta balıkçılık ile ilgili anlaşmalar yapmışlardır. (Kelley and Trebilcock, 2010:27)

17. yüzyılın başlarında, bir yandan Britanya, diğer yandan “Yeni Fransa”lıların bölge üzerinde hak iddia etmeleri ve kürk ticareti gibi sebeplerle bölgede savaşlar çıkmaya başlamıştır. Yerli halkların da dahil olduğu bu

savaşlarda Fransa ve Britanya, birbirlerine düşman yerli halkları destekleyerek taraf haline getirmişlerdir. 1610 yılında başlayan İngiliz kolonileşmesi (Buckner et al., 1994:50-58) sonucu 1689 ile 1763 yılları arasında çıkan savaşlar sonucunda, 1713 yılında Utrecht Antlaşması ile “Nova Scotia” olarak adlandırılan ana kara Britanya’ya verilmiş; 1763 yılında ise Fransızların “Canada” adını verdiği bölgeler ile “Yeni Fransa”nın büyük çoğunluğu Britanya boyunduruğu altına girmiştir. (Rayburn, 2001:14-20)

1763 yılında Britanya tarafından yapılan bildiri ile, “Yeni Fransa” bölgesinden “Quebec” adı verilen bir bölge oluşturulmuştur. Bu bölgede oluşacak anlaşmazlıklara karşı Britanya Parlamentosu tarafından 1774 yılında “Quebec Yasaları” çıkarılmıştır. (Gallay, 2015)

1765-1783 yılları arasında kolonilerin Britanya İmparatorluğu’na karşı ayaklanması sonucu oluşan Amerikan Devrimi’nin etkileri Kanada’da da hissedilmiştir. Amerikan Devrimi sonrası Britanya’ya sadık olanlar Kanada’ya yerleşmişlerdir. (Leahy and Wilson, 2009:49)

1867’de Büyük Britanya, Kuzey Amerikan kolonisi dört eyaletinden oluşan federasyona kendini yerel yönetim hakkı tanımıştır. (Bumsted, 1996) Bu eyaletlerden “Kanada”, ikiye ayrılmış ve “Québec” ile “Ontario” eyaletlerini meydana getirmiştir. Bu “Kanada Konfederasyonu” ile bir araya gelen eyaletlere, zamanla diğer İngiliz kolonileri de bağlanmışlardır.

1867’de “İngiliz Kuzey Amerika Yasası” ile yerel yönetim hakkı tanınan Kanada’nın dış işlerinin tüm kontrolü Britanya’da olduğundan, 1. Dünya Savaşı’nda Kanada da otomatik olarak taraf haline gelmiştir. (Tennyson, 2014:203)

1919 yılında Cemiyet-i Akvam olarak bilinen Milletler Cemiyeti’ne “Milletler Cemiyeti Anlaşması”nı Britanya’dan bağımsız olarak imzalayarak katılan Kanada, 1931 Westminster Yasası ile bağımsızlığını kabul ettirmiştir.³

1982 yılında Birleşik Krallık Parlamentosu’ndan geçen “Kanada Yasası” ile Kanada kendi anayasasına sahip olmuş, mevcut hak ve özgürlük imtiyazlarını oluşturmuştur.⁴

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Statute_of_Westminster_1931

Tüm bu olaylar neticesinde Kanada, bünyesinde hem İngiliz, hem Fransız kökenli halkları bulunduran ve Kanada vatandaşlığı altında bir araya getiren bir ülke haline gelmiştir. İlk yerleşimlerdeki yerli halk ve 1000 yıl önce yerleşen Vikingler gibi toplumları da kökenlerinde barındırmaya devam eden Kanada'nın etnik çeşitliliği, tüm bu olayların neticesinde oluşmuştur.

B. Ekonomisi

İstatistiksel verilere bakıldığında, Kanada'nın yaşam standartlarının yüksek olduğu ve Amerika Birleşik Devletleri'ne benzediği söylenebilir. 2018 yılı verilerine göre Dünya'nın onuncu en büyük ekonomisine sahiptir.⁵

Doğu kıyısında ve batıda üç eyaletinde doğal gaz yatakları ve diğer doğal kaynakları bulunan Kanada, kendi enerji tüketimini karşılayacak miktarda enerji üretimi yapabilen bir ülkedir.⁶

Amerika Birleşik Devletleri ile aralarında bulunan serbest ticaret anlaşmaları nedeniyle, Kanada ekonomisinin Amerika Birleşik Devletleri ekonomisine bağımlı olmasa dahi ABD ekonomisiyle doğru orantılı olduğu söylenebilir. (Kobrak and Martin, 2018:220-225) Örneğin, 2001 yılında ABD ekonomisinin kötüye gitmesi Kanada ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Buna rağmen Kanada beklenenden daha az etkilenmiş, hatta 2001'den sonra ekonomik gerilemeyi durdurmayı dahi başarmıştır.

Dünya'nın en büyük tarım ürünleri üreticilerinden biri olan Kanada; buğday ve kanola gibi tahılların üretiminde başı çekmektedir.⁷

Ekonomistlerin Kanada ekonomisi üzerinde yaptıkları olumsuz gelecek tahminlerinin iki olası sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerin ilki federasyonun bölünme ihtimali, diğeri ise beyin göçüdür. Federasyonun bölünme ihtimalinin ele alınma sebebi, İngilizce ve Fransızca konuşan bölgeler arasında anayasal çekişmeler bulunması ve bu çekişmelerin sonucunda federasyonun bölünebilme olasılığıdır ki, bu olasılık Kanada ekonomisi için büyük bir tehdit olacaktır. Diğer

⁴ <https://www.bac-lac.gc.ca/eng/>

⁵ <https://www.international.gc.ca/gac-amc/assets/>

⁶ <https://www.nrcan.gc.ca/sites/www.nrcan.gc.ca/files/energy/pdf/trends2013.pdf>

⁷ <https://www.fcc-fac.ca/fcc/knowledge/ag-economist/trade-ranking-report-agriculture-e.pdf>

uzun vadeli olumsuz tahmin olan beyin göçü ise, komşu ülke Amerika Birleşik Devletleri'nde çalışma şartlarının daha iyi olması, profesyonel meslek sahiplerinin daha yüksek ücretlerle çalışabilmesi ve daha düşük vergiler ile yaşayabilmeleridir. Bir yandan göç almaya devam eden Kanada'da yabancı niteliklerinin tanınması kuralları ile sınırlandırma yapıldığından, bir çok eğitimli, yetenekli ve profesyonel göçmen Kanada tarafından yetkinlikleri tanınmadığından niteliksiz işlerde çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu durum da aynı şekilde Kanada'dan başka ülkelere beyin göçü yapılması ihtimalini artıran etkenlerdendir. (Kerr and Perdakis, 2014)

C. Demografisi

2016 yılı nüfus sayımı ile 35 milyonu aşkın nüfusu olduğu bilinen Kanada'nın, 2011 yılı nüfus sayımı verilerine göre yüzde 5 civarı artış tespit edilmiştir⁸. Bu yüzde beşlik artış, sayısal olarak 1.7 milyon insana denk gelmektedir. Bu 1.7 milyon insanın neredeyse üçte ikisini göçmenler oluşturmaktadır. Yani istatistiksel olarak bakıldığında Kanada'nın nüfusuna oranla çokça göç aldığı sonucuna varılmaktadır⁹. Yalnızca 2019 yılında Kanada'ya 341.180 göçmenin giriş yaptığı, bu göçmenlerin çoğunlukla Asya'dan geldiği, en çok Hindistan, Filipinler ve Çin'den göç alındığı verileri elde edilmiştir. Göçmenlerin çoğunun Toronto, Montreal ve Vancouver gibi, ülkenin büyük şehirlerine yerleştikleri görülmektedir. Aynı zamanda 2018 yılında da 28.000'den fazla mülteciyi ülkeye kabul etmişlerdir¹⁰.

Dünya nüfus sıralamasında Türkiye'nin 18. Sırada olduğu listede Kanada 37. Sırada bulunmaktadır. Nüfus yoğunluğu açısından Türkiye 107. Sıradayken Kanada 236. Sıradadır. Yani Türkiye'de kilometrekare başına düşen insan sayısı 105 iken, Kanada'da bu sayı yalnızca 3,7'dir.¹¹

2016 yılı nüfus verilerine göre Kanada vatandaşlarının %67,7'si ailesiyle birlikte veya aile evinde, %28,2'si kendi başına ve %4,1'i akrabası olmayan kişilerle yaşamaktadır. Vatandaşların %69'u mülkiyeti kendisine ait bir konutta

⁸<https://www.toronto.ca/wp-content/>

⁹ www.statcan.ca/english/indepth/81-003/feature/eqhi2000006003s1a01.htm

¹⁰ <https://www.canada.ca/en/news/archive/2011/02>

¹¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Canada>

oturmaktayken, bunların %58,6'sı mevcutta “mortgage” adı verilen konut kredilerini ödemeye devam etmekteledir.¹²

Kanada’da sağlık hizmetleri ücretsiz ve umumdur. Herkesin sağlık hizmetine ücretsiz erişim hakkı olmasına rağmen, diş ve göz gibi alanlarda ve reçeteli ilaç gerektiren hizmetler kısmi veya tam ücretli olarak alınmakta olduğundan, Kanada vatandaşlarının yüzde 65 ila 75’i destekleyici başka bir sağlık sigortasına sahiptir. Bu ek sağlık sigortaları, devletin karşılamadığı ya da kısmi karşıladığı hizmetleri, yaşlılar için hizmetleri, küçükler ve engelliler için çeşitli sağlık hizmetlerini ve benzer hizmetleri kapsadığından vatandaşların neredeyse dörtte üçü tarafından tercih edilmektedir.¹³

Çoğu gelişmiş ülkede olduğu gibi, Kanada demografisi de yaşlı nüfuslu bir ülke haline gelmektedir. Bunun anlamı; emekli sayısının giderek artması, ancak çalışma yaşındaki insan sayısının azalıyor olmasıdır. 2006 yılı verilerine göre ülkenin ortalama yaşı 39,5 iken, 2018 yılında bu yaş ortalaması 42,4’e çıkmış; ortalama yaşam süresi ise 81,1 yıl olarak tespit edilmiştir. 2016 yılında yapılan araştırmalara göre Kanada nüfusunun %88’i “iyi veya çok iyi” sağlıkta olduklarını belirtmişlerdir. Yetişkinlerin %80’lik bölümünde sigara, fiziksel hareketsizlik, sağlıklı beslenme veya aşırı alkol tüketimi gibi, kronik rahatsızlıklara yol açacak risk faktörleri bulunduğu tespit edilmiştir.¹⁴

Kanada, tip 1 ve tip 2 toplamı 2.7 milyon diyabet hastasına ev sahipliği yaparak, “*Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü*” üyesi ülkeler arasında en yüksek şeker hastalığı ve obezite oranlarına sahip ülkelerden birisi olmuştur. Bununla birlikte, Kanada’daki ölümlerin %65’lik kısmından kanser, kardiyovasküler hastalıklar, solunum yolu hastalıkları ve diyabet olmak üzere 4 kronik hastalık sorumludur.¹⁵

Kanada Sağlık Hizmetleri Enstitüsü’nün açıkladığı verilere göre, 2017 yılında sağlık hizmetlerine 242 milyar dolardan fazla harcama yapıldığı tespit edilmiştir. Bu miktar, Kanada’nın gayrisafi yurt içi hasılasının yaklaşık %11,5’ine denk gelmektedir. Yine 2017 yılında yapılan araştırmalara göre

¹² <https://www150.statcan.gc.ca/n1/daily-quotidien/170802/dq170802a-eng.htm>

¹³ www12.statcan.ca/census-recensement/2006/as-sa/97-551/index-eng.cfm

¹⁴ <https://www150.statcan.gc.ca/n1/daily-quotidien>

¹⁵ <https://en.wikipedia.org/wiki/Canada>

Kanada, “*Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü*” üyesi ülkeler arasında, insanların sağlık hizmetlerine ulaşma hızı açısından ortalamanın üzerinde, hatta ilk üç ülke arasında olduğu açıklanmıştır. Bunların yanısıra, ülkenin zayıf yanlarının yüksek yenidoğan ölüm oranı olması, kronik rahatsızlıkların tekrarlanması, mesai sonrası sağlık hizmetlerinde müsaitliğin az olması ve bekleme süresinin uzun olması, reçeteli ilaçların ve diş rahatsızlıklarının ücretlerinin sağlık hizmetleri kapsamında karşılanmaması olduğu tespit edilmiştir.¹⁶

Eğitim sistemi, çoğunlukla federal, yerel ve bölgesel devletlerin desteklediği devlet okullarından oluşmaktadır. Ülkede İngilizce ve Fransızca’nın en çok kullanılan diller olması sebebi ile, her iki dilde de eğitim alabilmek mümkündür. Aynı zamanda üniversiteleri de devlet tarafından desteklenmektedir. Toronto Üniversitesi, 85.000’den fazla öğrenci sayısı ile en büyük üniversite ünvanına sahiptir. Bununla birlikte, Dünya Çapında En İyi 100 Üniversite listesinde 4, En İyi 500 Üniversite listesinde ise 18 Kanada üniversitesi bulunmaktadır.¹⁷

Kanada, 2019 verilerine göre, Dünya’da yüksek öğrenimini tamamlamış yetişkin nüfus bakımından en eğitilmiş ülkelerdendir. Nüfusun %56’sından fazlası en az yüksek okul veya üniversite tamamlamıştır. Gayrisafi yurt içi hasılasının %5’inden fazlasını eğitim alanına ayıran Kanada, yüksek öğretimde öğrenci başına yaklaşık 20.000 Amerikan Doları kadar yatırım yapmaktadır. 2014 yılı verilerine göre “*Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü*” üyesi ülkelerin ortalama %75’i en az lise diplomasına sahipken, Kanada’da bu oran %89’dur. Okuryazarlık oranının %99 olduğu Kanada’da zorunlu eğitim 5-7 yaşları arasında başlayıp, 16-18 yaşları arasına kadar devam etmektedir. 2016 yılı verilerine göre 60.000’den fazla çocuk “*homeschooling*” denilen, uzaktan eğitim sistemi ile eğitimlerine evden devam etmektedir.¹⁸

¹⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Healthcare_in_Canada

¹⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Education_in_Canada

¹⁸ <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/most-educated-countries>

D. Kültürel Yapısı

2016 yılı nüfus sayım verilerine göre, nüfusun etnik kökeni yüzdelere ayrıldığında, “Kanada etnik kökenli” nüfus %32; İngiliz kökenli nüfus %18.3, İskoç kökenli nüfus %13.9, Fransız kökenli nüfus %13.6, İrlanda kökenli nüfus %13.4, Alman kökenli nüfus %9.6, Çin kökenli %5.1, İtalyan kökenli %4.6, İlk yerleşen yerliler, Hintli ve Ukrayna kökenli nüfus ise toplam %12.3’dür. Nüfusun %22.3’lük bölümünü oluşturan, yerli olmayan azınlıklar arasında Güney Asyalı nüfus %5.6, Çinli nüfus %5.1 ve “Black Canadians” adı verilen, Afrika kökenli zenci Kanadalılar nüfusun %3.5’ini oluşturmaktadır. 2011 ve 2016 yılları arasında bu üç azınlık grupta %18.4 oranında büyüme görülmüştür.¹⁹

Dil bakımından, Kanada nüfusunun %56’sının ana dili İngilizce, %21’inin ise Fransızcadır. 2016 nüfus sayım verilerine göre, nüfusun kalan %23’lük bölümünü oluşturan, 7.3 milyondan fazla Kanada vatandaşının ana dili, bu iki dilden farklı bir dildir. Resmi ana diller olan İngilizce ve Fransızca dışında en yaygın görülen diller Çince (1.2 milyondan fazla), Pencapça (Pakistan ve Hindistan kökenli, 500 binden fazla), İspanyolca (460 bin civarı), Tagalogca (Filipinler, 430 bin), Arapça (420 bin), Almanca (380 bin) ve İtalyanca’dır (375 bin). Federal hükümet, resmi olarak çok dilliliği desteklemekte; bu nedenle çoğu resmi kurumda hem İngilizce hem Fransızca kullanılmaktadır. Aynı zamanda yeterli talep olduğu durumda, azınlıkların kendi dillerinde eğitim alabilecekleri okullar açmayı taahhüt etmekteledir.²⁰

Çeşitli dinlerin mensuplarını barındıran Kanada’da hükümet tarafından “Dini Çoğulluk” anlayışı benimsenmiştir. Din özgürlüğü anayasal olarak korunan haklardandır. Toplumun büyük çoğunluğu günlük hayatta dine ihtiyaç duymadıklarını, ancak Tanrıya inandıklarını belirtmektedir. Buna rağmen, 2011 yılında yapılan araştırmalara göre nüfusun %67.3’lük bölümü kendisini Hristiyan olarak tanımlamaktadır. Hristiyanlığı takip eden dinlerde İslam %3.2, Hinduizm %1.5 ve Sihizm %1.4 olarak görülmektedir. 2001 yılında nüfusun %16.5’lik

¹⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Culture_of_Canada

²⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Culture_of_Canada

bölümü herhangi bir din ile bağlantısı olmadığını öne sürerken, bu oran 2011’de %24’lere ulaşmıştır²¹.

Kanada, çok kültürlülüğü benimsemiş bir ülkedir. Öyle ki, Kanada’nın resmi kimliğini tanımlamada çok kültürlülüğün önemli bir belirteç olduğu savunulmaktadır. Quebec bölgesinde Fransız kültürü yoğunlukta olmakla birlikte, Kanada kültürü, teorik olarak, çeşitli kültürlerin birleşmesinden oluşmuş bir “kültürel yapboz” olarak tanımlanabilir.

Refah düzeyi açısından istatistiksel olarak dünya ülkelerinin başında gelen Kanada’nın devlet politikalarında; ücretsiz sağlık hizmeti, gelir ile orantılı vergi dilimi politikası, idam cezasının kaldırılması, yoksulluğun yok edilmesi, bireysel silahlanma ile ilgili katı kurallar, kadın hakları ile ilgili sosyal-liberal yaklaşım, LGBTQ haklarını koruma, ötenazi hakkı ve esrar kullanımının yasallaşması gibi politikalar özellikle dikkat çekmektedir.

Ülkenin en bilindik sembolü, bayrağında da bulunan akçaağaç yaprağıdır. “*A Mari Usque Ad Mare*”²² (denizden denize), ülkenin ulusal deyişi haline gelmiştir. Bunlarla birlikte buz hokeyi ve lakros sporları, kunduz, Kanada atları, Kanada Kraliyet Atlı Polisleri, akçaağaç şurubu gibi semboller, görüldüğünde akla Kanada’yı getirmektedir.

²¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_Canada

²² https://en.wikipedia.org/wiki/A_mari_usque_ad_mare

III.KANADA’NIN HÜKÜMET SİSTEMİ

A. Hükümet Sistemleri

Devlet yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinden oluşur. Bu üç kuvvet her zaman birlikte değildir ayrı oldukları durumlar da mevcuttur. Bu kuvvetlerin ayrı olup olmamasına bağlı olarak farklı hükümet modelleri meydana gelir. Kuvvetlerin ayrı ayrı nitelendirmesi veya birleştirilmesi sonucu kuvvetler ayrılığı ve kuvvetler birliği tanımları ortaya çıkar. (Özer, 2010:130)

1. Kuvvetler Birliği

Kuvvetler birliği sistemleri yasama ve yürütme kuvvetlerinin tek bir elde toplandığı sistemlerdir. Yasama ve yürütme kuvvetleri, ikisi birden ya yasamada ya da yürütmede birleşirler. Yasama ve yürütme kuvvetlerinin yürütme organında birleştiği sistemler mutlak monarşi ve diktatörlüktür. Mutlak monarşi, yasama ve yürütme kuvvetlerinin iktidarda toplanması sonucu olan bir hükümet sistemidir. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri hükümdar tarafından yürütülür. Diktatörlükde ise yasama yürütme ve yargı kuvvetleri bir kişiye veya topluluğa aittir. Yasama ve yürütmenin yasama organında birleştiği sistemlerde ise yasama organı hem yasa çıkartmakta hem de o çıkan yasayı kendisi uygulamaktadır. Bu sisteme anayasa hukukunda meclis hükümeti sistemi denilmektedir. Bu sistemde meclis kalabalık olduğu için tek tek uygulayamayacağı yasalardan dolayı bir heyet seçer ve yürütme görevini bu heyete teslim eder. (Gözler, 2013)

2. Kuvvetler Ayrılığı

Kuvvetler ayrılığı teorisi klasik anayasa hukukunun temellerinden biridir. Devletlerde bulunan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin birbirlerinden bağımsız olarak üç farklı organa verilmesine kuvvetler ayrılığı teorisi denir. Bir devletin vatandaşlarının, o devlet karşısında sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerinin korunması amacını hedefleyen kuvvetler ayrılığı teorisinde bir diğer amaç da devlet iktidarını sınırlandırarak bunu yapmaktır. Sınırlanan devlet

iktidarı sayesinde vatandaşların temel hak ve özgürlükleri korunmaktadır. Bu da yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılması ile olur. İngiltere tarihine baktığımızda kuvvetler ayrılığı teorisinin kökenini görürüz. (Gözler, 2018:218)

John Locke, bir devlette yer alan yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin ayrılmasının ve üç farklı organda toplanmasının fertlerin temel hak ve hürriyetleri açısından zorunlu olduğunu savunmuştur.²³ Montesquieu'ya göre ise, geçmişte yaşanan olaylar sonucunda insanların kuvvetlerini kötüye kullanmaya meyilli olduklarını ve bu sebeple kuvvetin karşısına başka bir kuvvetin çıkıp bu durumu engellemesi gerektiğini savunmuştur. Bir kuvvetin başka bir kuvveti durdurabilmesi mümkündür. Kuvvetler ayrılığının olmadığı bir ülkede demokrasinden bahsetmek zordur. Montesquieu'ya göre, yasama organı kanunları yaratmalı yürütme organı bu kanunları dikkate alarak ülkeyi yönetmeli ve yargı organı da bu süreçte ortaya çıkan haksızlıkları çözmeli suçlulara ceza vermelidir. Bu düzen ile vatandaşların hak ve hürriyetleri koruma altında olur. Montesquieu bu fikirleri ile yaşadığı dönemde önem kazansa da günümüzde bu fikirler önemini yitirmiştir. Günümüzde kuvvetler ayrılığı sistemi, “Başkanlık Hükümet” ve “Parlamenter Hükümet” sistemlerinin doğmasına sebep vermiştir. Bu yönden bakıldığında da aslında kuvvetler ayrılığının tam anlamıyla önemini yitirmediğini de görebiliriz. (Özer, 2010:130-136)

a. Başkanlık sistemi

Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme kuvvetleri birbirinden ayrı olarak nitelendirilir. Yasama ve yürütme birbirinden bağımsız olarak iki farklı organa verilmiştir ve birbirlerinden bağımsızdırlar. Bu sisteme sert kuvvetler ayrılığı sistemi denir. Sert kuvvetler ayrılığı sistemine de başkanlık sistemi denir.

Başkanlık sistemini asli özelliklerine baktığımızda; başkanlık sisteminde yürütme organı tek bir kişiye aittir. Başkan burada aynı zamanda devlet başkanı olarak nitelendirilir. Başkan belirli bir dönem için seçilmekte olup halk tarafından seçilir. Başkanın yasama organına karşı bir sorumluluğu yoktur ve yasama organı başkanı görevden alamaz. (Gözler, 2018:218-255)

²³<https://plato.stanford.edu/entries/locke>

Başkanlık sisteminin tali özelliklerine baktığımızda ise; yasama organının başkanı görevden alamayacağını yukarıda belirtmiştik. Aynı şekilde başkan da yasama organını feshedemez. Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme organları birbirinden ayrı olduğundan bir kişi hem yasamada hem de yürütmede görev alamaz. Başkan yasama organının çalışmasına katılamaz.

Ancak baktığımızda bu sert kuvvetler ayrılığı sistemi tam anlamıyla uygulanırsa yani yasama ve yürütme birbiriyle hiç etkileşim içinde bulunmazsa bu devlet adına birtakım zor sonuçlar doğurur. Bu nedenle de ikisinin tam bağımsız olarak uygulanmayacağını belirtmemiz gerekir.

Gözler'e (2013) göre; Genele baktığımızda başkanlık sistemi olumlu ve olumsuz yönleri sahip olduğundan ülkelerin sosyal ve ekonomik durumlarına göre sistemin o ülke için iyi olup olmayacağına göre değişmektedir. (2013:63-84)

b. Parlamenter sistem

Yasama ve yürütme kuvvetlerinin tam olarak ayrılmadığı sisteme parlamenter sistem denir. Bu sistemde yasama kuvveti ile yürütme kuvveti tam olarak birbirinden bağımsız değildir ve birbirleri ile etkileşim halindedir. Bu organlar iç içe geçebilir ve birbirinin varlığına son verebilirler. Bu sisteme aynı zamanda yumuşak kuvvetler ayrılığı sistemi denir. (Özer, 2010:131-135)

Parlamenter sistemin asli özelliklerine baktığımızda; parlamenter sistemde yürütme devlet başkanı ile bakanlar kurulu tarafından iki başlı şeklinde olmaktadır. Bakanlar kurulu ise yasama organına karşı sorumludur.

B. Kanada'nın Sui Generis Sistemi

Federal devletin yönetiminin bağlı olduğu Kanada Hükümeti; anayasal monarşi ile yönetilmektedir. ²⁴ Kanunen devleti yönetme yetkisi sırasıyla hükümdar olan kraliçe, sonra genel vali ve ardından başbakandır. Başbakanı parlamento bu sıralamada takip etmektedir. Kraliçe ve genel vali, "Crown" olarak adlandırılır ve listede en yetkili olarak yerini korur.

²⁴ <https://www.canada.ca/en/government/system/how-government-works/structure.html>

Kuvvetler ayrılığı sistemi ile yönetilen Kanada’da, yasama yetkisi parlamentodadır.²⁵ Parlamento, yukarıda bahsettiğimiz üzere, başta “Crown” olarak tabir edilen hükümdar ve genel vali, ardından senato üyeleri ve avam kamarası üyelerinden oluşur. Yürütme yetkisi, yine “Crown” başta olmak üzere, başbakan ve kabine tarafından yerine getirilir. Yargı kuvveti ise bağımsız mahkemeler tarafından yürütülmektedir. Bağımsız mahkemeler ise Kanada Yüksek Mahkemesi başta olmak üzere, sırasıyla federal kanunlar için federal mahkemeler, yine federal olarak görev yapan vergi mahkemeleri, eyaletlerin yüksek mahkemeleri ve yerel mahkemelerden oluşmaktadır.²⁶ Kuvvetler ayrılığı sistemi mevcut olduğu halde yasama ve yürütme kuvvetlerinin “Crown” olarak tabir edilen kraliçe ve genel valinin en yetkili kabul edildikleri bir sistem, teorik olarak kendisiyle çelişiyor gibi görünse de, pratikte kraliçe ve genel vali bu kuvvetlere herhangi bir müdahalede bulunmamaktadırlar. Dolayısıyla Kanada’da tam kuvvetler ayrılığı sistemi yürürlüktedir.

1. Genel Bakış ve Tanımlar

Kanada, parlamenter demokrasi ve anayasal monarşi ile yönetilen, federasyon yoluyla oluşmuş bileşik bir devlettir. Anayasal monarşiyi benimsemeleri sonucu, hükümdar olarak kabul edilen İngiltere kralı veya kraliçesi devletin başkanı; başbakan ise hükümetin başkanıdır. Sosyal adalet üzerine yapılan vurgular, Kanada’nın politikasının en dikkat çeken özelliğidir. Federasyon statüsünde olduğundan, federal hükümet yönetiminde 10 eyalet ve 3 bölge; dolayısıyla 10 eyalet hükümeti ve 3 bölgesel hükümet bulunmaktadır. Bu 10 eyaletin ayrı ayrı eyalet başbakanları ve ayrı yasama kolları bulunmaktadır. Eyalet başbakanları, federal başbakan ile aynı şekilde seçilirler. Ayrıca her eyalette, federal başbakan tarafından atanan ve hükümdarı temsil eden birer vali yardımcısı bulunur.²⁷

Kanada’nın parlamenter sistemi, anayasal monarşi bağlamında işlemektedir. Mevcut “hükümdar”, İngiltere hükümdarı ile aynı kişidir. Bu araştırmanın

²⁵ parl.gc.ca/Sites/LOP/AboutParliament/Forsey/PDFs

²⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Government_of_Canada

²⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_Canada

yazıldığı 2022 yılında mevcut İngiltere Kraliçesi, Kraliçe II. Elizabeth²⁸, aynı zamanda anayasal monarşi sistemine sahip Kanada'nın da hükümdarı olarak kabul edilmektedir; ancak İngiltere ve Kanada'nın iki farklı ülke olduğu da kabul edilmiştir. İngiltere hükümdarı, Kanada'daki federal-kraliyet görevlerini yerine getirmesi için, başbakanın tavsiyesi ile bir “Genel Vali” ataması yapar ve genel vali, Kanada'da kraliyet ailesini temsil eder.²⁹

Kanada'da otoritenin kaynağı teoride monarşi olsa da, pratikte yalnızca sembolik olarak monarşi bulunmaktadır. Devletin kuvvetlerini kullanmakta görevli güçleri tanımlarken, Parlamento; Monark, Avam Kamarası ve Senato, Genel Vali, Başbakan gibi kavramları tanımlamak gerekmektedir. (Buckner, 2008:134-139)

2. Yasama Organı: Parlamento

Kanada, parlamenter demokrasi ile yönetildiğinden, devletin yasama kuvveti parlamento tarafından kullanılmaktadır. Kanada parlamentosu, üç bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler sırasıyla Monark (The Monarch) (Kanada hükümdarı; İngiltere Kralı/Kraliçesi), Senato (Senate of Canada) ve Avam Kamarası (House Of Commons) şeklindedir. Bu açıdan Kanada'nın yasama organı olan parlamento, çift meclisli olarak sınıflandırılmaktadır. Kanada hükümdarını temsil eden genel vali (Governor General of Canada), 105 kişilik üst meclis olan Senato ve 338 kişilik alt meclis olan Avam Kamarası'nın oluşturduğu parlamentoda, anayasal düzene göre Avam Kamarası diğerlerine göre daha baskın güçtür. Senato, Avam Kamarası kararlarına nadiren itiraz etmekle birlikte, kanun tekliflerini daha tarafsız şekilde inceleyip yorumlayan ve bazı kanun tekliflerinde bulunan bir kurumdur. Genel vali ise bu kanun tekliflerine kraliyet onayını vererek, tekliflerin kanunlaşmasını onaylayan kurum olarak görev almaktadır. (Malcolmson and Myers, 2009: 110-120)

“Meclis Üyeleri” tabiri, genellikle yalnızca Avam Kamarası mensupları için kullanılır. Senato, parlamentonun bir bölümü olmasına rağmen senatörler genellikle meclis üyesi olarak tabir edilmezler. Senato mensupları, yasama

²⁸ <https://www.canada.ca/en/immigration-refugees-citizenship/corporate/>

²⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Monarchy_of_Canada

kuvvetini kullanma bakımından Avam Kamarası mensuplarına göre nispeten daha güçsüz pozisyonda olmalarına rağmen, Kanada'nın devlet hiyerarşisi olarak tanımlayabileceğimiz “Öncelik” listesinde daha yukarı sırada bulunmaktadır. Bu listenin daha detaylı incelemesi, araştırmanın devamında yapılacaktır.

Parlamentonun en önemli kolu, anayasal anlamda hükümdar (günümüzde Kraliçe II. Elizabeth) veya hükümdarı temsil eden genel vali olmakla birlikte; ne hükümdar ne de genel vali yasama sürecinin işleyişine karışmaz. Bu noktada genel valinin görevi, yasama sürecinin tamamlanması sonrası hükümdar adına kanun teklifini onaylamak; kısaca son noktayı koymak üzere imza atmaktır.

a. Senato

Senato, Kanada Parlamentosu'nun “üst meclisi” olarak görev almakla birlikte, yetki bakımından “alt meclis” olan Avam Kamarası'ndan daha alt düzeyde bulunmaktadır. “Lordlar Kamarası” olarak da tabir edilen senato, başbakanın tavsiyeleri ile birlikte genel vali tarafından seçilen 105 kişiden oluşmaktadır. Senato üyesi olma şartları Kanada Anayasası'nda “30 yaşını doldurmuş olmak, hükümdara bağlı olmak, en az dört bin dolar değerinde taşınmazının olması ve senatör olarak temsil edeceği bölgece en az dört bin dolar değerinde arsasının bulunması” şeklinde düzenlenmiştir. 1965 yılında yapılan anayasa değişikliğine kadar senatörler ömür boyu görev almakta iken, yapılan değişiklik sonrası 75 yaşında emekliye ayrılmak zorundadırlar. Aynı zamanda, arka arkaya iki kez meclis oturumuna katılmamaları halinde de kendiliğinden emekliye ayrılırlar.³⁰

Senatoda görev alan 105 senatör, Kanada Anayasası'nda “Bölümler” olarak tabir edilen ülkenin dört bölgesinden eşit sayıda olacak şekilde, ve “senato bölümleri” dahilinde olmayan bölümlerden toplamda 9 kişiden oluşur. Bu ayrıma göre; Ontario bölgesinden 24, Quebec bölgesinden 24, “Maritimes” olarak tabir edilen deniz bölümlerinden Nova Scotia bölgesinden 10, New Brunswick bölgesinden 10 ve Prens Edward Adası'ndan 4 olmak üzere toplamda 24 ve “Batı Bölgeleri” olarak tabir edilen Manitoba, British Columbia, Saskatchewan ve Alberta bölgelerinin her birinden altışar kişi olmak üzere toplamda 24,

³⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Senate_of_Canada

Newfoundland ve Labrador bölgelerinden toplamda 6, Kuzeybatı Bölgeleri'nden 1, Yukon'dan 1 ve Nunavut'tan 1'er kişi olmak üzere, toplamda 105 senatör Senato'da görev alır. Bunlara ek olarak, genel vali, 4 ila 8 senatör daha atama yetkisine sahiptir, ki bu yetkiyi kullandığı takdirde en fazla 113 senatör Senato'da görev alabilir. ³¹

Senato yasama görevinde aracı olan komitelere sahiptir. Komiteler yasama görevine yardımcı organlardır. Senato komiteleri şunlardır: Dışişleri ve Uluslararası Ticaret Komitesi (*Standing Committee on Foreign Affairs and International Trade*), Ekonomi, Bütçe ve Bütçe Yönetimi Komitesi (*Standing Committee on Internal Economy, Budgets, and Administration*), Enerji, Çevre ve Doğal Kaynaklar Komitesi (*Standing Committee on Energy, the Environment and Natural Resources*), İnsan Hakları Komitesi (*Standing Committee on Human Rights*), Kanuni ve Anayasal İşler Komitesi (*Standing Committee on Legal and Constitutional Affairs*), Parlamento Kuralları, Prosedürleri ve Hakları Komitesi (*Standing Committee on Rules, Procedure and the Rights of Parliament*), Resmi Diller Komitesi (*Standing Committee on Official Languages*), Seçici Kurul Komitesi (*Standing Committee on Selection Committee*), Senatörler için Etik ve Çıkar Çatışması Komitesi (*Standing Committee on Ethics and Conflict of Interest for Senators*), Sosyal İşler, Bilim ve Teknoloji Komitesi (*Standing Committee on Social Affairs, Science and Technology*), Su Ürünleri ve Okyanuslar Komitesi (*Standing Committee on Fisheries and Oceans*), Tarım ve Orman Komitesi (*Standing Committee on Agriculture and Forestry*), Ticaret Komitesi (*Standing Committee on Banking, Trade, and Commerce*), Ulaşım ve İletişim Komitesi (*Standing Committee on Transport and Communication*), Ulusal Finans Komitesi (*Standing Committee on National Finance*), Ulusal Güvenlik ve Savunma Komitesi (*Standing Committee on National Security and Defence*), Yerli Halk Komitesi (*Standing Committee on Aboriginal Peoples*). ³²

b. Avam Kamarası

Avam Kamarası ise, bu çalışmanın yapıldığı tarihte 338 “milletvekili”nden oluşan ve yapılan seçimler sonucu halk tarafından, her bölgeden ayrı ayrı olacak

³¹ <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/senate>

³² [https://en.wikipedia.org/wiki/Standing_committee_\(Canada\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Standing_committee_(Canada))

şekilde seçilen vekillerden oluşur. Koltuk sayısı, bölgelerin nüfusları ile doğru orantılı olacak şekilde dağıtılır. Buna göre, Ontario bölgesinden 121, Quebec bölgesinden 78, British Columbia bölgesinden 42, Alberta bölgesinden 34, Manitoba bölgesinden 14, Saskatchewan bölgesinden 14, Nova Scotia bölgesinden 11, New Brunswick bölgesinden 10, Newfoundland ve Labrador bölgelerinden toplam 7, Prens Edward Adası'ndan 4, Kuzeybatı bölgeleri, Yukon ve Nunavut bölgelerinin her birinden 1'er kişi olmak üzere toplamda 338 kişi, Avam Kamarası'nda görev almaktadır. Meclis üyelerinin sayıları, 1867 seçimlerinde 181, 2011 seçimlerinde 308 ve 2021 seçimlerinde 338 olarak güncellenmiştir. Meclis üyelerinin sayılarının artma sebebi, anayasal olarak nüfus artışı ile doğru orantılı olarak bölgelerin meclis üyesi sayılarının da artması zorunluluğudur.³³

Kanada Parlamentosu'nun işleyiş şekline göre, parlamento içinde çeşitli görevlere hizmet etmek amacıyla komiteler (kurullar) bulunmaktadır. Bu çalışmanın yapıldığı tarihte, Avam Kamarası içinde 21, Senato içinde 20 ve 2 ortak komite olmak üzere toplamda 43 komite bulunmaktadır. Bu komitelerin genel amacı, yönetim, bütçe, sağlık, eğitim, insan hakları, enerji gibi çeşitli konuları inceleyecek topluluklar oluşturulmasıdır. Günümüz itibarıyla Avam kamarası komiteleri şu şekildedir;³⁴

Adalet ve İnsan Hakları (*Standing Committee on Justice and Human Rights (JUST)*); adalet bakanlığı ve bakanlığa bağlı kurumların (Yargıtay, Kanada İnsan Hakları Komisyonu...) işleyişlerini denetlemekle görevli ve ceza kanunu, Kanada İnsan Hakları kanunu gibi federal kanunlarda değişiklikler yapma hakkına sahip komitedir.

Avam Kamarası İşleri ve Prosedürleri (*Standing Committee on Procedure and House Affairs (PROC)*); Kanada hükümetindeki üç partinin 10 üyesinin oluşturduğu, Avam Kamarası'nın usuli ve idari işleyişinden sorumlu komitedir. Her siyasi partinin "whip" (kamçı) olarak tabir edilen, parti içi disiplini sağlamakla yükümlü üyesi de bu komitenin 10 üyesinin içindedir.

³³ www.parl.gc.ca/MarleauMontpetit/

³⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/House_of_Commons_of_Canada

Bilgiye Ulaşma, Gizlilik ve Etik (*The House of Commons Standing Committee on Access to Information, Privacy and Ethics (ETHI)*); bilgi paylaşımı ve gizlilik görevlerini yerine getirmekle yükümlü komite. Devletler arası bilgi paylaşımları, havaalanlarında gizlilik gibi konular bu komitenin sorumluluğundadır.

Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma (*Standing Committee on Environment and Sustainable Development (ENVI)*); ülkedeki çevre ve iklim değişiklikleri, park ve bahçeler, çevresel etkilerin değerlendirilmesi, deniz kirliliği ve su ürünleri gibi konularla ilgilenen kurum ve idareler ile ilgili düzenlemeleri kontrol eden ve çalışma usullerini denetleyen komitedir.

Dış İşleri ve Uluslararası Kalkınma (*Standing Committee on Foreign Affairs and International Development (FAAE)*); Dışişleri ve Dış Ticaret Bakanlığı ve bağlı kurumlarının yönetimlerini denetleme, konu ile ilgili yasama faaliyetlerini yürütme ve yönetme, Kanada'nın dışişlerinin yürütülmesine, yabancı ülkelerle oluşan krizlerde ve uluslararası güvenlik sorunlarında destek olma, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası gibi uluslararası örgüt üyelikleri bakımından ülkeyi temsil etme gibi görevleri yerine getiren komitedir.

Doğal Kaynaklar (*Standing Committee on Natural Resources (RNNR)*); Kanada Nükleer Güvenlik Komisyonu, Ulusal Enerji Kurulu gibi kurumların işleyişlerini ve bütçelerini denetlemek, Kanada'nın doğalgaz ve petrol hatlarının ve rafine edilebilirlik kapasitesinin güncel durumunu kontrol etmek ve gelecek tahminlerini yapmak, Kuzey Kanada'nın hammadde bakımından gelişimini ve ülkenin ormancılık sektörünü denetlemek ve işleyişini sürdürmekle görevli komitedir.

Sanayi, Bilim ve Teknoloji (*Standing Committee on Industry, Science and Technology (INDU)*); Sanayi Bakanlığı'nın ve bakanlığa bağlı kurumların işleyişlerini denetlemek, devletin bilim, teknoloji, telekomünikasyon gibi konularla ilgili kurumlarını denetlemek, petrol fiyatlarındaki değişimi kontrol etmek gibi görevleri yerine getiren komitedir.

Finans (*Standing Committee on Finance (FINA)*); bütçe açıklanması öncesi danışmanlık, çeşitli federal kurumlara bilgilendirmeler, Merkez Bankası

raporlarının incelenmesi ve çeşitli finansal kanun tekliflerinin değerlendirilmesi gibi görevleri yerine getiren komitedir.

Gazi İşleri (*Standing Committee on Veterans Affairs (ACVA)*); Kanada Gazi İşleri ve ilgili kurumları denetlemek, ordu ile ilgili anma törenlerini planlamak ve gazilerin sağlık hizmetlerinden öncelikli yararlanması gibi konuları denetlemek amacıyla görevlendirilmiş komitedir.

Halk Emniyeti ve Ulusal Güvenlik (*Standing Committee on Public Safety and National Security (SECU)*); Gümrük işleri, gümrük güvenliği, şartlı tahliye ve hapis işleri gibi işlerle görevli bakanlıklar ve bu bakanlıklara bağlı kurumları denetleme, cezaevlerinde uyuşturucu ve alkol gibi maddelerin varlıklarını tespit etmek üzere araştırmalar yürütme gibi işlerden sorumlu komitedir.

Hükümet İcraat ve Hesaplamaları (*Standing Committee on Government Operations and Estimates (OGGO)*); Hükümetin faaliyetlerini ve bu faaliyetlerin etkilerini incelemek, bütçe ve benzeri konularda yapılan tahminleri incelemek, Hazine Bakanlığı ve benzeri bakanlıklar ve bunlara bağlı federal kurumlar ile ilgili araştırmalar yürütmeye görevli komitedir.

İnsan Kaynakları, Yetenek, Sosyal Gelişim ve Engelli İnsanların Durumları (*Standing Committee on Human Resources, Skills and Social Development and the Status of Persons with Disabilities (HUMA)*); Ülkenin sosyal sigorta kurumları ve bağlı kurumlarını denetlemek, iş kanunlarını denetlemek ve değişiklikler önermek gibi görevleri olan komitedir.

Kadın Hakları (*Standing Committee on the Status of Women (FEWO)*); Kadınların halk içindeki sosyal statüleri ile ilgili kurum ve kuruluşların denetlenmesi, hükümetin kadının toplumdaki yeri ile ilgili çalışmalarının denetlenmesi, kadına şiddet ve özellikle yaşlı kadınların “istismar” edilmeleri ile ilgili konulardan sorumlu komitedir.

Kamu Harcamaları (*Standing Committee on Public Accounts (PACP)*); Kanada’nın kamu harcamalarını denetlemek ve genel denetçinin raporlarını incelemeye görevli komitedir.

Kanada Mirasları (*Standing Committee on Canadian Heritage (CHPC)*); İlgili bakanlıkları ve bu bakanlıklara bağlı kurumları denetleyen ve Kanada

Mirasları ile ilgili kültürel ve sanatsal aktiviteleri destekleyen ve teşvik eden komitedir.

Resmi Diller (*Standing Committee on Official Languages (LANG)*); Çok dilli bir ülke olan Kanada'nın resmi dilleri, bu dillerin çeşitli alanlarda resmi olarak kullanılması gibi konulardan sorumlu komitedir.

Sağlık (*Standing Committee on Health (HESA)*); Sağlık Bakanlığı ve bakanlığa bağlı kurumların denetiminden sorumlu komitedir.

Su Ürünleri ve Okyanuslar (*Standing Committee on Fisheries and Oceans (FOPO)*); Atlantik ve Pasifik bölgeleri balıkçılık lisanslarının kontrolü, balık halleri ve ilgili kurumların denetlenmesi ve yönetilmesi, Quebec ve Atlantik bölgelerinde yengeç endüstrisinin denetlenmesi gibi görevleri yerine getiren komitedir.

Tarım ve Tarım-Gıda (*The House of Commons Standing Committee on Agriculture and Agri-Food (AGRI)*); Ülkenin tarım bakanlığına bağlı kurumlarının programları, işleyiş politikaları, giderleri ve masraflarını denetleyen komitedir.

Ulaştırma ve Altyapı (*Standing Committee on Transport, Infrastructure and Communities (TRAN)*); Ülke içinde otobüs, metro gibi ulaştırma hizmetlerinin güvenliği ve devlete bağlı posta hizmetlerini yürüten "Canada Post" (ülkemizdeki PTT)'un işleyişi ve denetlenmesinden sorumlu komitedir.

Ulusal Savunma (*Standing Committee on National Defence (NDDN)*); Savunma Bakanlığı'nı ilgilendiren konuların denetlenmesi, hasta veya yaralı kolluk kuvvetleri üyelerinin tedavileri ve ordunun her zaman hazır olma durumunu korumak amacıyla görevlendirilen komitedir.

Uluslararası Ticaret (*Standing Committee on International Trade (CIIT)*); Ülkenin ticaret işlerini yürüten bakanlık ve kurumlarının denetlenmesinden sorumlu komitedir.

Vatandaşlık ve Göç (*Standing Committee on Citizenship and Immigration (CIMI)*); Göç idaresi ve diğer ilgili bakanlıkların ve idarelerin giderleri ve görevlerini denetleyen komitedir.

Yerliler ve Kuzey (İç)İşleri (*Standing Committee on Indigenous and Northern Affairs (INAN)*); Kanada’da bulunan yerli halk ve ülkenin kuzey kesimindeki federe devletler ile ilişkileri yürütmeye sorumlu komitedir.

Avam kamarası ve senato’nun birlikte yürüttüğü komiteler ise Mevzuat İnceleme Komitesi (*The Standing Joint Committee on the Scrutiny of Regulations (REGS)*) ve Parlamento Kütüphanesi Komitesi (*The Standing Joint Committee on the Library of Parliament (BILI)*)’dir.

TBMM’de bulunan komisyonlar ile Kanada parlamentosu komitelerinin karşılaştırılması yapıldığında ise; Türkiye’de bu “komiteler”, “komisyon” adı altında TBMM bünyesinde kurulmaktadır. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nün 20. Maddesinde düzenlenen komisyonlar; Anayasa Komisyonu, Adalet Komisyonu, Milli Savunma Komisyonu, İçişleri Komisyonu, Dışişleri Komisyonu, Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Komisyonu, Bayındırlık, İmar, Ulaştırma ve Turizm Komisyonu, Çevre Komisyonu, Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu, Tarım, Orman ve Köyişleri Komisyonu, Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hesaplarını İnceleme Komisyonu, Dilekçe Komisyonu, Plan Ve Bütçe Komisyonu, Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’dur.

1973 tarihli TBMM içtüzüğünde 16.05.1996-424 Sayılı karar ile yapılan değişikliklerle birlikte Avrupa Birliği Uyum Komisyonu, Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu ve Güvenlik ve İstihbarat Komisyonları da kurulmuştur. TBMM’nin internet sitesinde bulunan mevcut TBMM Daimi Komisyonları listesi incelendiğinde, Dijital Mecralar Komisyonu, Anayasa Uzlaşma Komisyonu, TBMM İçtüzük Uzlaşma Komisyonu, 11 adet, mevcutta üyesi bulunmayan, çeşitli Meclis Araştırması Komisyonları ve 9 adet, mevcutta üyeleri bulunan çeşitli Meclis Araştırması Komisyonları bulunduğu görülmektedir.³⁵

Bu çalışmanın yapıldığı 2022 yılının Ocak ayı itibariyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne bağlı toplam 19 adet ihtisas komisyonu bulunmaktadır.³⁶

³⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/komisyon.liste>

³⁶ <https://www.tbmm.gov.tr/ihtisas-komisyonlari/Liste>

Kanada’da bulunan 43 komite ile karşılaştırıldığında, TBMM komisyonlarının daha geniş kapsamlı oldukları görülebilir.

3. Yürütme Organı

a. Kraliçe

Günümüzde “Commonwealth Realm” olarak bilinen İngiliz Milletler Topluluğu’nda 15 bölge bulunmaktadır. Bu bölgeler Antigua ve Barbuda, Avustralya, Belize, Kanada, Grenada, Jamaika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Saint Kitts ve Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent ve Grenadinler, Solomon Adaları, Bahamalar, Tuvalu ve Birleşik Krallıktır. İngiliz Milletler Topluluğu üye ülkeleri, devlet başkanı olarak İngiltere hükümdarını (Günümüzde Kraliçe II. Elizabeth) kabul etmiş ve dolayısı ile anayasal monarşi ile yönetilen devletlerdir. (Jackson, 2013)

Kraliçe, en kalabalık ve en eski krallığı olan Birleşik Krallık (İngiltere) sınırları içinde ikamet etmeyi tercih ettiğinden, İngiliz Milletler Topluluğu üyesi ülkelerde kraliçeyi temsil etmek üzere birer “Genel Vali” bulunur. Kanada’da genel vali, başbakanın önerisi ile kraliçe tarafından, kraliçenin anayasal görevlerini yerine getirmek ve kraliçe adına düzenlenen törenlerde kendisini temsil etmek üzere seçilir (atanır).³⁷

b. Genel Vali

Genel vali, parlamenter demokrasi sınırları içinde ve mevcut hükümetin düsturuna uygun şekilde görevini yerine getirmekle yükümlüdür.³⁸ Anayasal monarşi temeliyle oluşturulmuş Kanada Anayasası’na göre, Kanada’nın yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri dahil olmak üzere hükümdara ait tüm yetkileri genel vali hükümdar adına kullanabilir. Anayasal görevlerinin yanı sıra, törensel olarak tabir edebileceğimiz sembolik görevleri de bulunmaktadır. Bu görevler arasında kraliçe adına düzenlenen törenlerde kraliçeyi temsil etmek, kraliyet ailesine ziyaretlerinde ev sahipliği yapmak ve kraliçenin izni dahilinde dış ülkelerde kendi ülkesi adına kraliçeyi temsil etmek gibi görev ve yetkiler de bulunmaktadır.³⁹

³⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Monarchy_of_Canada

³⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Governor_General_of_Canada

³⁹ www.pch.gc.ca/pgm/cced/fr-rf/crnCdn/crn_mpls-eng.pdf

c. Başbakan

Başbakan, ülkenin fiili hükümet başkanı olarak görev alır. Kanada Anayasası'nda başbakanlık makamı belirtilmemiş ve başbakanın görevleri genel valiye verilmiş ise de, günümüzde genel valinin parlamentoda en fazla koltuğa sahip siyasi partinin liderini başbakan olarak ataması şeklinde kullanılmaktadır.⁴⁰

Kanada başbakanı, kraliyetin ilk bakanıdır. Kanada hükümetinin başı olarak hareket eder, kabine üyelerini seçer ve başkanlık yapar. Ayrıca kraliyete yürütme yetkisinin uygulanması konusunda tavsiyede bulunur.

Günümüzde, Kanada'nın 23. Başbakanı olan Justin Trudeau, 4 Kasım 2015 tarihinden bu yana başbakanlık görevini yürütmektedir. Liberal parti başkanı olan Trudeau, partisinin oy çokluğu ile kazanması sonucu başbakan olarak seçilmiştir ve Kanada'nın 29. bakanlığı'nı kurmaya davet edilmiştir.⁴¹

Başbakanın görev ve yetkileri arasında senato atamalarını yapmak, yüksek mahkeme ve diğer federal mahkeme atamalarını yapmak gibi görevler de bulunmaktadır. Bu görevler esasen hükümdara ve dolayısıyla genel valiye ait iken, uygulamada başbakan tarafından yerine getirilmektedir. (Brooks, 2007: 230-240)

Kanunlara göre ülkeyi yönetme yetkisi hükümdara aittir, dolayısıyla Kanada başkanı her daim İngiltere kralı veya kraliçesidir, ve genel vali tarafından bu görev yürütülür. Uygulamada ise, siyasi açıdan en güçlü yetkili organ başbakandır. Günümüzde yürütüldüğü şekliyle başbakan, hükümdarın yerine getirmekle yükümlü olduğu görevleri üstlenmiş; genel valinin varlığı çoğunlukla sembolik hale gelmiştir. Genel vali, başbakanın kararlarına her daim onay veren, kendisine yüklenen görevleri de başbakanın tavsiyeleri doğrultusunda yerine getiren bir makam haline gelmiştir. Bu durum, günümüz demokrasi koşullarına daha uygun olmakla birlikte, ülkenin tarihine gösterdiği saygıyı da temsil etmektedir.

⁴⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Prime_Minister_of_Canada

⁴¹ https://en.wikipedia.org/wiki/Prime_Minister_of_Canada

d. Kanada'nın Öncelik Sırası (Order of Precedence)

Kanada hükümet sisteminde, kanunlara dayalı bir hiyerarşik sıralama bulunmaktadır.⁴² Bu sıralama; Kanada kraliçesi, genel vali, başbakan, baş yargıç (Kanada Yüksek Mahkemesi (Yargıtay) Başkanı), eski genel valiler (en eskisi en yetkili olacak şekilde), genel valilerin eşleri (en eskisi en yetkili olacak şekilde), eski başbakanlar (en eskisi en yetkili olacak şekilde), eski baş yargıçlar (en eskisi en yetkili olacak şekilde), senato başkanı, avam kamarası başkanı, diğer ülkelerin Kanada'daki temsilcileri (öncelikli olarak büyükelçiler ve ileri düzey temsilciler, bunları takiben “ortaelçiler” ve düşük düzey diplomatlar), Kanada bakanlık üyeleri (bakanlar ve bakan yardımcıları), muhalefet partisi lideri, eyalet valileri (öncelik sırasına göre: Ontario, Quebec, Nova Scotia, New Brunswick, Manitoba, British Columbia, Prince Edward Island, Saskatchewan, Alberta, Newfoundland ve Labrador), kraliçenin özel meclisi üyeleri, eyalet “başbakanları” (federe devletlerin başkanları, öncelik sırasına göre: Ontario, Quebec, Nova Scotia, New Brunswick, Manitoba, British Columbia, Prince Edward Island, Saskatchewan, Alberta, Newfoundland ve Labrador), bölge temsilcileri (Kanada eyaletlerinden olmayan kuzeybatı bölgeleri, Yukon ve Nunavut bölgelerinin meclisteki temsilcileri), bölge başkanları (Kanada eyaletlerinden olmayan kuzeybatı bölgeleri, Yukon ve Nunavut bölgelerinin başkanları), dini liderler, yüksek mahkeme hakimleri, yüksek mahkeme hariç diğer üst düzey mahkeme hakimleri (sırasıyla Kanada Federal Mahkemesi Başkanları, yardımcıları, federe devlet mahkemeleri başkanları, yardımcıları, diğer yerel mahkeme hakimleri), senatörler, avam kamarası üyeleri ve diplomatik temsilcisi bulunmayan ülkelerin başkonsolosları şeklindedir.

Kanunen düzenlenmiş bu önem listesine bakıldığında, bahsettiğimiz üzere, kraliçenin hiyerarşik olarak diğer tüm mercilerden üstte olduğu görülmektedir. Bunun yanında, aslında devletin yönetilmesinde görev almamış olan genel valilerin eşlerinin listenin altıncı sırasında olduğu görülebilir. Mevcut senato başkanından, bakanlardan, valilerden, ve hatta eski başbakanlardan dahi yüksek sırada bulunmaları da ülkenin geçmişine, geçmişte görev alan yüksek makam sahiplerine ve hatta eşlerine gösterdiği saygının en kuvvetli temsili göstergesidir.

⁴² https://en.wikipedia.org/wiki/Canadian_order_of_precedence

Bununla birlikte, muhalefet partisi başkanının eyalet valilerinden daha üst sırada bulunması da federal devletin, ülkenin tamamında bulunan azınlık nüfusa gösterdiği saygıyı temsil etmektedir.

4. Kanada'nın Hükümet Sisteminin Amerikan Başkanlık Sistemi İle Karşılaştırması

Amerika Birleşik Devletleri'nde de tıpkı Kanada gibi demokrasi esastır. Aynı zamanda ikisi de federal devletlerdir. Ancak Kanada ve Amerika vatandaşlarının kendilerini yönetmelerinde önemli farklar bulunmaktadır.

En önemli farklardan biri, Kanada'nın iki resmi dilinin bulunmasıdır. Bunun yanında, Amerika Birleşik Devletleri'nde çoğunlukla İngilizce konuşulmasına rağmen, "*The Fathers of Confederation*" olarak tabir edilen "Konfederasyon Ataları", ülkenin resmi bir dilinin olmamasına karar vermişlerdir. Dolayısıyla Amerika'nın resmi bir dili bulunmamaktadır.⁴³

Kanada'da resmi olarak çok dillilik mevcuttur, ancak sınırlıdır. Örneğin, bazı eyaletlerde hem Fransızca, hem İngilizce eğitim veren okullar mevcuttur. Bu okullar her iki dilde de aynı anda eğitim verebildikleri gibi, yalnızca Fransızca veya yalnızca İngilizce eğitim veren okullar da olabilir. Quebec, Fransızca konuşan nüfusun en fazla olduğu eyalet olduğundan, resmi dili ağırlıklı Fransızcadır. Fransızca konuşan nüfus bakımından ikinci sırada Ontario eyaleti bulunur; burada Fransızca eğitim veren okullar açılmış ve Fransızca hizmet veren kurumlar artmıştır.⁴⁴

Ancak anayasal olarak Quebec, New Brunswick ve Manitoba dışında tüm eyaletler istedikleri dili resmi hale getirebilirler ve bu konuda bir sınırlamaları bulunmamaktadır. Öyle ki, resmi dillerinin arasında İngilizce veya Fransızca bulunması koşulu dahi yoktur. Örneğin, Nova Scotia eyaletinde İrlanda ve İskoç kökenli nüfus fazla olduğundan, burada Galler dili tek resmi dil olarak da kabul edilebilir, yahut eyaletin isteğine göre 10 farklı dil de resmi dil olarak kabul edilebilir. Yukarıda bahsettiğimiz Quebec, New Brunswick ve Manitoba eyaletleri de istedikleri kadar farklı dili resmi dilleri olarak kabul edebilirler,

⁴³ https://en.wikipedia.org/wiki/United_States

⁴⁴ <https://en.wikipedia.org/wiki/Canada>

yalnız bu eyaletlerde Fransızca ve İngilizce dillerinin de resmi dil olması mecburidir.⁴⁵

İki federasyon arasındaki bir diğer önemli fark ise, Amerika Birleşik Devletleri'nin bir cumhuriyet olmasıdır. Kanada devleti anayasal monarşi ile yönetilmektedir. Oysa bu fark yalnızca resmîyette bir fark temsil eder; Kanada'da parlamenter-kabine hükümet sistemi mevcut iken Amerika'da başkanlık sistemi mevcuttur.

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan, hem devletin hem de hükümetin başkanıdır. Kanada'da genel vali tarafından temsil edilen kraliçe devletin başkanı olarak kabul edilirken, başbakan hükümetin başkanıdır. Bu fark teoride şunu temsil eder; Kanada'da başbakanın “milletle hizmet eden kişi” olduğunu unutması halinde Kraliçe devreye girebilir, parlamentoyu ve milleti korumak adına adımlar atabilir ve başbakanı görevden alabilir veya benzer tedbirler uygulayabilir. Örneğin, bakanlardan birinin halkı boyun eğmeye mecbur bırakacak davranışlarda bulunması veya kabinenin yeni seçilmiş avam kamarası üyelerini feshetme kararı vermesi halinde kraliçe müdahalede bulunabilir. Ancak Amerika'da devletin başkanı ile hükümetin başkanı aynı kişi olduğundan benzer bir koruma mekanizması mevcut değildir. (Scheb and Scheb II, 2002:6)

Bir diğer fark, Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanlık sisteminin tam kuvvetler ayrılığını benimsemiş olmasıdır. Amerikan başkanının veya bakanlarından birinin parlamentoda bulunması mümkün değildir. Bu sebeple yasama faaliyetlerine başkanın veya bakanların katılmasına imkan bulunmamaktadır. Kanada'nın parlamenter-kabine hükümeti ise bu kuvvetlerin bir miktar birleşmesi ile oluşmuştur. Kanunen olmasa da geleneksel olarak hem başbakan, hem diğer bakanlar parlamento üyesi olurlar. Kanun teklifleri bakanlar veya onları temsil eden kişiler tarafından verilmek zorundadır.⁴⁶

Amerika Birleşik Devletleri'nde başkan ve parlamento üyeleri belirli zaman dilimleri boyunca görev yapmak üzere seçilirler. Buna göre, başkan dört yıl, senato üyeleri altı yıl, “*House of Representatives*”⁴⁷ adı verilen, kabaca

⁴⁵ https://lop.parl.ca/About/Parliament/senatoreugeneforsey/book/chapter_4-e.html

⁴⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Presidential_system

⁴⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/United_States_House_of_Representatives

“Temsilciler Meclisi” olarak Türkçe’ye çevrilebilecek olan meclis üyeleri ise iki yıl görev yapmak üzere seçilirler. Dört yıllık görev süresini tamamlamadan bir başkanın görevden alınması için “*impeachment*” denilen suçlamanın yapılması gerekmektedir. Bu suçlama yalnızca görevi kötüye kullanma veya vatana ihanet durumlarında yapılabildiğinden, ilgili tahkikatın başkanın görevden alınması ile sonuçlanması çok zordur.

Kanada’da ise başbakan, senato üyeleri ve meclis üyeleri değişken zaman dilimleri boyunca görev yapmak üzere seçilirler. Bunun sebebi ise meclis üyelerinin mecliste görev yaptıkları zaman boyunca istifa etmek zorunda olmaksızın parti değiştirebilmeleridir. Parlamentoda en fazla koltuğa sahip olan partinin genel başkanının başbakan olarak seçildiği Kanada’da, iktidar partisi üyesi olarak mecliste göreve başlayan vekillerin zamanla muhalif partilere geçiş yapması ile iktidar partisinin koltuk sayısının muhalefet partilerinden daha az kalması durumu sıklıkla yaşanmaktadır. Bunun sonucu olarak başbakanın çeşitli kanun teklifleri veya çeşitli önerileri muhalefet partisi tarafından sürekli reddedilebilir, kısacası başbakanın görevini yerine getirebilmesi bakımından önü kesilebilir. Böyle durumlarda başbakanın genel validen meclisi feshetmesini ve halkı seçime çağıtmasını isteme yetkisi bulunmaktadır. Neredeyse her hükümetin yaşadığı bu durum sebebiyle, parlamento üyeleri kanunen dört yıl boyunca görev yapmak üzere seçildikleri halde çoğunlukla erken seçime gidilir. Kanada’da son üç seçim 2015, 2019 ve 2021 yıllarında yapılmıştır, bu seçimlerde görüleceği üzere başbakan aynı kalsa dahi parlamentodaki koltuk sayısı ve meclis üyeleri değişebilir.⁴⁸

⁴⁸ <https://lop.parl.ca/About/Parliament/SenatorEugeneForsey/book>

IV. KANADA’NIN DEVLET YAPISI

A. Devlet Kavramı

1. Tanımı ve Tarihi

Devlet, “toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal örgütlü bir ulusun ya da uluslar topluluğunun oluşturduğu tüzel varlıktır.” (TDK, 2021) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak, devletin siyasal bir birlik olduğu sonucuna varılabilir. Devletin oluşumu için gerekli üç temel unsur vardır; (Gözler, 2015:4-6)

Ülke: Coğrafi anlamda bir bütünlüğü bulunan, sınırları belirlenebilir bir kara parçası, bir toprak üzerinde bulunması gerekir. Kara ülkesi, deniz ülkesi ve hava ülkesi gibi ayrımlara girmeden önce, devletin üzerinde bulunduğu, sınırları belirli bir toprak parçası bulunması şarttır.

Millet: Ülke olarak tabir edilen belirli bir alan üzerinde birlikte yaşayan ve ortak yaşama iradesi gösteren bir insan topluluğu bulunması gerekir. Millet de bu insan topluluğudur. Millet unsurunun oluşması için sayısal anlamda bir alt sınır olmamakla birlikte, milleti oluşturan insanların en azından manevi nitelikte bağlarının olması ve birlikte yaşama iradelerinin bulunması şarttır.

Egemenlik: Devletin esas kurucu unsuru olan egemenlik unsuru, bahsedilen “ülke” üzerinde yaşayan “halk”ın, çevresinde örgütlenebilecekleri bir üstün iradeyi temsil eder. Bu üstün irade halk için meşru güç kaynağı olan otoritedir; egemenlik unsuru ise bu otoritenin ülke dışındaki bağımsızlığını ifade eder. Kısacası egemenlik unsuru, bir devletin uluslararası anlamda bireyselleşmesi, Dünya’nın geri kalanından ayrılması anlamını taşımaktadır.

İlkel toplumlarda devlet oluşumunun başlangıcı, toplum içindeki farklılaşmalardır. Göçebeler ile yerleşik yaşayanlar, çiftçiler ve çobanlar,

*Plebler*⁴⁹ ve *Patrici*⁵⁰ler gibi sınıfların oluşması şeklinde farklılaşmalar ile zamanla eşitlik bozulmuş, bu durumlar da devlet kavramını ortaya çıkaran sebeplere dönüşmüştür.

Tarımın benimsenmesi ile birlikte mülkiyet kavramı meydana gelmiş ve tarımsal ürünlerin eşit paylaşılmamasından ötürü toplumsal katmanlar oluşmuştur. Bu durum, toplumun bir otoriteye ihtiyaç duymasına sebep olmuştur. Tarımdan elde edilen gelirler yazının icadı ile kaydedilmeye başlanmış, mülkiyeti koruma ve paylaşım ihtiyaçları da hukuk ve dinin oluşumuna zemin oluşturmuştur. Antik çağlarda mülk sahiplerinin, yaşadıkları yeri ve şahsi mülkiyetlerini koruması ihtiyacı duymaları nedeniyle şehir devletleri ortaya çıkmıştır. Bilinen ilk devlet olan Sümerler, göçebe yaşam tarzını benimsemişlerken, Mezopotamya’da yerleşik yaşayan topluluklar üzerinde egemenlik kurarak ilk devleti oluşturmuşlardır. İnsanlar zaman içinde Nil ve Mezopotamya kıyıları gibi sulak alanlar çevresinde tarım temelli topluluklar kurmuş; suyun paylaşılması için edilen mücadeleler diğer devletlerin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır.

Bir devlet düzeni altında bir araya gelen bireyler için devlet, üstün bir otoritedir. Devletin varlığı, bireylere göre daha üstün bir konumdadır; bu nedenle devlet, “itaat piramidi”nin en tepesinde yer alır. Bireyler devlete, devletin normlarına, yürütme şekline ve devlete karşı sorumluluklarına saygı gösterirler. Buna karşılık devlet de, kendi bireylerini dış dünyaya karşı korumakla yükümlüdür.

15 ve 16. Yüzyıllarda ekonomik, sosyal, toplumsal ve kültürel değişiklikler neticesinde ortaya çıkan “Modern Devlet” anlayışı ile; gelecek planları yapabilen, uzun vadede varlığını tehdit edecek gelişmeleri fark edebilen, kendini eleştirebilen, değişim ve dönüşüm yeteneğine sahip bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Modern devlet anlayışının ortaya çıkmasında Machiavelli, Bodin, Thomas Hobbes, John Locke ve J.J. Rousseau gibi isimlerin katkıları olmuştur. (Gözler, 2015:30-45)

⁴⁹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Plebeians>

⁵⁰ [https://en.wikipedia.org/wiki/Patrician_\(ancient_Rome\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Patrician_(ancient_Rome))

2. Devlet ile Hükûmet Kavramlarının Farkları

Hükümet, devletin bir parçası iken; devlet daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Hükümetler geçici iken devlet sürekli ve devamlıdır. Hükümetler, devlet otoritesinin işletilmesini sağlayan araçlardır. Yani devlet bir vücut ise, hükümet yalnızca devletin beyni olarak görev yapar. *De Jure* olarak devlet, kişisel olmayan bir otoritedir. Devlet kurumlarında görev alan görevliler (memurlar) bürokratik usullere göre işe alınırlar ve hükümetin ideolojik isteklerine duyarsız olacak şekilde seçilirler. Hükümet ideolojileri, hükümetlerle birlikte değişken olduklarından, memurların hükümetlere değil, devlete hizmet etmeleri amaçlanır. Hükümetler belli ideolojileri temsil ederlerken, devlet, ortak iyiyi ve genel iradeyi temsil etmeye çalışır.

B. Devlet Şekilleri ve Kanada'nın Devlet Şekli

Devletlerin yönetiminden sorumlu birimler olan hükümetler, günümüzde dünya çapında çeşitli yönetim şekilleri ile işlemektedirler. Bu oluşumlar siyasi ve sosyolojik anlamda incelenmektedir: (Saltuklu, 2019)

1. Hukuki Durumuna Göre Devlet Şekilleri

Devlet şekilleri, iki temel başlık altında incelenmekle birlikte; bu ana başlıkların içerikleri, devlet sistemleri başlığı altında incelenir. Bahsedilen iki temel başlık, Üniter ve Bileşik devletlerdir. (Gözler, 2018:184-196)

a. Üniter (tekil) devletler

Yasama organının yaptığı kanunların tüm ülkede uygulandığı, siyasi otoritenin tek merkezde toplandığı, merkezî otoritenin tek bir anayasa ile sağlandığı devletlerdir. Merkezi idarenin üstünlüğüne dayanan, idari birimlerin yalnızca merkezi yönetimin devretmeyi uygun gördüğü yetkileri kullanabildiği, tek bir birim olarak yönetilen devlet biçimidir. (Oder ve Kanadoğlu, 2013:93) Üniter devletlerde il, ilçe gibi basit idari bölümler bulunabilir, ancak bunların yalnızca idari yetkileri bulunur. Yasama ve yargı yetkileri, Anayasa, kanunlar gibi hukuk kuralları üniter devlete bağlıdır. Yerel yönetimler sosyal hayatı düzenleyen basit düzenlemeler yapabilirler, örneğin belirli yerlere park etmeyi idari cezalara bağlayabilirler, ancak bağımsız hukuki düzenlemeler yapamazlar.

Üniter devletler üniter cumhuriyetler olarak görülebilecekleri gibi, üniter monarşi ile de yönetilebilirler. Günümüzde Birleşmiş Milletler'deki 193 ülkenin 165'i üniter devlet hükümet biçimi ile yönetilmektedir. Türkiye, İngiltere, Danimarka, Fransa, İtalya, İrlanda, Norveç, Yunanistan gibi ülkeler, üniter devletlerdir.

b. Karma (bileşik) devletler

İki veya daha fazla devletin, kendi aralarında anlaşmaları ile birleşmeleri sonucu oluşan devletlerdir. Bileşik devletler iki şekilde meydana gelirler: Karma devletler konfederasyon veya federasyon şeklinde ortaya çıkabilir. (Gözler, 2013:53-60)

Konfederasyon; birden fazla bağımsız devletin, merkezi bir devlet altında toplanmak yerine, belirli konularda iş birliği yapmak amacıyla oluşturdukları bir yapıdır. Bir anlaşma ile kurulan konfederasyonlar, tarihte genellikle savunma, uluslararası ilişkiler, iç ticaret gibi amaçlarla kurulmuşlardır. Konfederasyonlarda her devlet kendi içinde bağımsızlığını korur ve istediği zaman konfederasyondan ayrılabilir. 2003-2006 yılları arasında Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin bir arada kalan son parçaları olan Sırbistan ile Karadağ devletlerinin kurduğu devlet birliği ve günümüzde varlığını sürdürmeye devam eden, Almanya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekya, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Hırvatistan, Hollanda, İrlanda, İspanya, İsveç, İtalya, Kıbrıs, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Macaristan, Malta, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya ve Yunanistan devletlerinin Maastricht Antlaşması'nın 1992 yılında imzalanmasıyla 9 ülke ile kurulan ve zamanla 27 ülkeyi çatısı altına alan Avrupa Birliği, konfederasyon hükümet biçiminin en bilinen örnekleridir.

Federasyon; birden fazla “Federe” devletin kendi istekleriyle bir araya gelerek, ortak bir anayasa etrafında “Federal Devlet” (Merkezi Devlet) oluşturması ile ortaya çıkan yapıdır. (Gözler, 2018:198-215) Her federe devlet, federal anayasaya bağlı olarak ve bu anayasa çerçevesinde, kendi içinde yasama, yürütme ve yargı organlarını diğer federe devletlerden bağımsız olarak kullanma hakkına sahiptir; dolayısıyla her federe devletin ayrı bir hukuksal kimliği bulunmaktadır. Nitekim, federal devlet, dış ilişkilerde federasyonu temsil eden egemen güç olarak temsil yetkisine sahiptir. Aynı zamanda federasyon dışında

kalan diğer devletlere karşı siyasi ya da askeri dış ilişkilerde de tüm federasyonu temsil eden güç, yine federal devlettir. Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri, federasyon yoluyla oluşan bileşik devletlere örnek olarak gösterilebilir.

Federal devlet olarak da bilinen federasyonlar, federal devletin çatısı altında toplanan, kısmen kendini yöneten federe devletlerin oluşturdukları siyasal varlıklardır. Egemenlik gücünün federal devlet ile federe devletler arasında bölünmesi, federe devletlere kendi kanunlarını oluşturma ve uygulama yetkisi vermektedir. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Almanya gibi örnekleri bulunan bu hükümet biçimi Kanada devletinde de geçerlidir. (Gözler, 2018:184-196)

2. Egemenliğin kaynağına göre devlet şekilleri

a. Monarşi

Bir grubu veya genellikle bir hanedanlık ailesini temsil eden bir kişinin devlet yönetiminin başında olduğu yönetim şeklidir. Bir başka adı da Saltanattır. Türk tarihinde devletin başındaki hükümdar kral, imparator, şah, padişah, prens, emir, kağan, hakan gibi çeşitli isimler almıştır. Devlet başkanı olan hükümdarın yetkisi ölene kadar devam eder. Hükümdar öldükten sonra onun soyundan biri (genellikle oğlu) yeni hükümdar olur. Demokrasilerin aksine halkın devlet başkanını seçme hakkı yoktur.

Yüzyıllarca dünyada en yaygın yönetim şekli olmuştur. Monarşi ile yönetilen devletlerin başkanları iktidarı tek başlarına ellerinde tuttuklarından, kimseye hesap verme yükümlülükleri bulunmaz. Tarihte genellikle hükümdarların otoritelerini Tanrı'dan aldıklarına inanıldığı çeşitli kaynaklarda belirtilmiştir.

Monarşilerde hükümdarın yetkileri taçlı cumhuriyetlerde olduğu gibi tamamen sembolik olabilirken, meşruti monarşi, anayasal monarşi veya mutlak monarşideki gibi mutlak yetkili de olabilir

Geleneksel ve tarihi bir sistem olan mutlak monarşide hükümdar, devletin ve ülkenin başkanı olarak sınırsız yönetim hakkına sahiptir. Orta çağda birçok Avrupa milleti bu şekilde yönetilmiştir. Günümüzde Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletler buna örnektir.

Meşruti monarşi veya parlamenter monarşi olarak da adlandırılan bu sistemde, hükümdarın bazı yetkileri kanunlarla veya anayasa ile kısıtlanır. Norveç, Hollanda, Avusturalya, Japonya, İspanya ve Kanada ülkeleri günümüzde bu şekilde yönetilmektedir. Parlamenter monarşi yönetim şeklini benimseyen ülkelerden birisi de, araştırmamızın konusu olan Kanada devletidir.

Taçlı cumhuriyet, kraliyet ailesinin varlığını sürdürdüğü ve tanındığı, ancak hiçbir siyasi yetkisinin bulunmadığı yönetim şeklidir. Kraliyet ailesi ve kral/kraliçe ülkeyi sembolik olarak temsil ederler, konuşmalar yapabilirler ve halkı teşvik amacıyla sembolik olarak önemli törenlere katılabilirler; ancak devletin karar mekanizması üzerinde herhangi bir güçleri bulunmamaktadır.

Seçimli monarşi, hükümdarın seçim ile başa geçtiği yönetim şeklidir. Günümüzde Vatikan, bu yönetim şeklinin en büyük örneğidir.

b. Cumhuriyet

Dar anlamda, “monarşinin tersi” (Gözler, 2018:180) olarak tanımlanan cumhuriyetlerde, ülkenin yurttaşlara ait olduğu, yöneticilerin yalnızca halkı temsil etme amacıyla makamlarda yer aldıkları yönetim şeklidir. Cumhuriyetlerde yönetim görevlerinin varisi yoktur; halkın iradesini açıklayan seçimler ile yöneticiler göreve gelirler.

Anayasal cumhuriyet, hükümetin yetki ve kuvvetinin kanun ve anayasa tarafından kısıtlandığı ve devlet başkanının halk seçimi ile başa geçtiği yönetim şeklidir. Bu yönetim şeklinde oluşturulan kanunlar, anayasa değiştirilmediği sürece, anayasaya aykırı olamazlar. Teorik olarak azınlıkları çoğunluklardan koruma ve çete yönetimlerinin önüne geçme amacıyla oluşturulan bu sistemin en büyük örnekleri Hindistan, Güney Afrika ve Amerika Birleşik Devletleri gibi ülkelerdir.

Demokratik cumhuriyet, kanunların yurttaşlar veya yurttaşların seçtikleri temsilciler tarafından oy çokluğuyla yasalaştığı yönetim şeklidir. Burada en önemli kural oy çokluğu olmasıdır, hatta tek kural budur. Yasalaşan kanunlar oy çokluğu ile yasalaştıklarından, anayasaya aykırı olmaları gibi herhangi bir kısıtlamaya tabî olmaları söz konusu değildir. Bu şekilde yönetilen devletlerin genellikle anayasa hukuku yoktur, ya da yasalaşma konusunda büyük engel teşkil etmez.

Federal cumhuriyet, federasyon içindeki federe devletlerin, federal hukuka aykırı olmadığı müddetçe kendi kanunlarını oluşturup tatbik ettirebildikleri yönetim şeklidir. Günümüzde Arjantin, Brezilya, Almanya, Meksika, Amerika Birleşik Devletleri gibi devletler bu şekilde yönetilmektedir. İslam cumhuriyeti, İslam hükümlerine ve İslami kanunlara göre yönetilen devlettir. Günümüzde Afganistan, İran ve Pakistan bu şekilde yönetilmektedir.

Parlamenter cumhuriyet, ülke başkanı ve devlet başkanının ayrı olduğu yönetim şeklidir. Bu yönetim şeklinde devlet başkanı halk seçimiyle seçilir (başbakan), ancak ülke başkanını (cumhurbaşkanı) parlamento seçer. Bazı parlamenter cumhuriyetlerde her ikisini de parlamento seçebilir. Yürütme yetkisi cumhurbaşkanındadır ve başbakanın bu yetkileri kullanması mümkün değildir. Günümüzde Almanya, Hindistan ve Singapur devletleri bu şekilde yönetilmektedirler.

Başkanlık cumhuriyeti, cumhurbaşkanlığı ve başbakanlık yetkilerinin başkan adı verilen, halk tarafından seçilen kişiler tarafından kullanıldığı yönetim şeklidir. Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, Brezilya gibi devletler bu şekilde yönetilmektedirler.

Halk cumhuriyeti, devletin hukuka uygun şekilde (*de jure*) ve hukuk çerçevesi dahilinde halk tarafından yönetildiği yönetim şeklidir. Çin Halk Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi, “Halk Cumhuriyeti” terimi, devletin eski yönetim şeklinin de cumhuriyet olduğunu, ancak halkın isteğiyle bu yönetim şekline geçildiğinin ayırt edilebilmesi için kullanılmaktadır.

3. Politik Durumuna Göre Devlet Şekilleri

a. Otokrasi

Devletin tüm yetkilerinin tek bir kişinin veya idarenin elinde bulunduğu hükümet biçimidir. Bu yönetim şeklinde yöneticinin herhangi bir kanuni kısıtlaması bulunmaz ve kontrol edilmez. Sivil ve militer diktatörlük olarak kendi içinde ayrılan bu yönetim şeklinin günümüzdeki en büyük örnekleri Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi mutlak monarşiler ile Kuzey Kore gibi diktatörlüklerdir.

b. Demokrasi

Tüm üye veya vatandaşlarının devlet politikalarını şekillendirmede eşit hakka sahip olduğu bir tür yönetim biçimidir. Demokrasini genellikle bir devlet yönetim biçimi olarak değerlendirilmesine rağmen, okullar, iş yerleri gibi hiyerarşisi bulunan sivil kurum ve kuruluşlar da demokrasi ile yönetilebilir.

Klasik demokrasi, eski Yunan şehir devletlerinde bulunan bu yönetim şeklinde belli başlı tüm kararlar, bütün vatandaşların üye olduğu meclis veya Eklesya tarafından alınmaktadır. Atina Demokrasisi olarak da adlandırılan bu yönetim şeklinde meclis senede en az kırk kez toplanıp kararlar alır. Günümüzde İsviçre'nin küçük kantonlarında halk meclisleriyle varlığını sürdürebilen bu yönetim şeklinin daha büyük ülkelerde uygulanması, bariz teknik nedenlerden ötürü tercih edilmez.

Koruyucu demokrasi, orta çağ yönetiminden çıkmaya çalışan Avrupalılar'ın 18. Ve 19. Yüzyıllarda kendilerini hükümetin zorbalıklarından koruyabilmek için ortaya çıkardıkları yönetim şeklidir. Sınırlı ve dolaylı bir demokrasi modeli sunan bu yönetim şeklinde eşit oy hakkı ve güçler ayrılığı esastır.

Kalkınmacı demokrasi, bireyin ve toplumun gelişimini esas alır. John Stuart Mill'in "eşit olmayan oy hakkı" fikrine göre vasıfsız işçinin bir, vasıflı işçinin iki, donanımlı meslek sahiplerinin beş oy hakkına sahip olması gerektiği savunulmuştur. Böylece çoğunluğun tiranlığı korkusu ortadan kalkacak, çoğunluğun verdiği kararların her zaman doğru olmayabileceği düşüncesiyle kültürel anlamda daha donanımlı insanların fikrinin toplumun gelişimine daha faydalı olduğunu savunan bir yönetim şeklidir.

Liberal demokrasi, iktidarın halk tarafından belirlendiği ancak bu iktidarın bireysel özgürlüklerle sınırlandırıldığı yönetim şeklidir. Bu demokrasi şeklinde temsili demokrasi liberalizm temelleri ile yürütülür. Seçimlerin birden çok siyasi parti arasında adil, özgür ve rekabetçi şekilde yapıldığı, kuvvetler ayrılığını esas alan ve kuvvetlerin devletin farklı dallarına dağıtıldığı, günlük hayatın kanunları, insan haklarını ve kişisel hak ve özgürlükleri temel alarak yaşandığı yönetim biçimidir. Cumhuriyet ile birlikte görülebileceği gibi (Almanya, Fransa..) Anayasal Monarşi ile birlikte de görülebilir (Japonya, İspanya, Birleşik Krallık). Başkanlık sistemiyle (Kolombiya, Meksika), yarı başkanlık sistemiyle (Fransa,

Portekiz) veya parlamenter sistemle (Avusturalya, Kanada, Almanya) de yürütülebilir.

Komünist rejimlerde gelişmiş demokrasi çeşitlerini kapsayan sosyal demokrasi kavramı, liberal demokrasinin tam zıttıdır. Partilere denetimsiz güç verilen ve demokrasiyi gölgede bırakan bir yönetim şekli olduğu eleştirisi yaygın olarak yapılır. Sosyalizm ve kapitalizm kutuplaşmasını kabul etmeyen, tüm yurttaşların kanunen sağlık, eğitim, toplu taşıma gibi sosyal haklara eşit şekilde sahip olduğu; din, dil, ırk, yaş, cinsiyet, sosyal sınıf gibi ayrımlar bulunmayan demokratik yönetim şeklidir. Günümüzde Almanya, Avusturya, Norveç, Danimarka, Finlandiya gibi ülkeler bu şekilde yönetilmektedir.

Doğrudan demokrasi, halkın egemenliğini bizzat ve doğrudan doğruya kullandığı demokrasi türüdür. Siyasi kararlar çoğunluk esasına göre, yurttaşların oy çokluğu ile ve doğrudan doğruya halk tarafından alındığı yönetim şeklidir. İsviçre, bu yönetim şeklinin en büyük örneğidir. Elektrokrasi, yurttaşların devlet yönetimi için oy kullanabildiği, ancak devlet yönetimine karışmadıkları, devletin gücünün neredeyse sınırsız olduğu yönetim şeklidir. Likit demokrasi, oy verme hakkının devredilebildiği yönetim şeklidir. Sovyet Demokrasisi, yurttaşların seçilen meclis tarafından temsil edildiği ve meclisin seçmenlere karşı doğrudan sorumlu olduğu yönetim şeklidir. Sovyetler Birliği bu şekilde yönetilmiştir.

Temsili demokrasi, yurttaşların kendilerini temsil edecek kişileri seçtikleri ve bu temsilcilerin yasama kuvvetini kullandıkları yönetim şeklidir. Günümüzde neredeyse tüm demokrasiler temsili demokrasidir.

Totaliter demokrasi, kanuna uygun şekilde seçilen temsilcilerin hükümeti oluşturduğu yönetim şeklidir. Seçmenler oy hakkına sahip olmalarına rağmen, devletin karar mekanizmasında az veya hiç katılım hakları bulunmaz. Tarihte Doğu Almanya bu şekilde yönetilmiştir.

c. Oligarşi⁵¹

Azınlığın yönetimi olarak tanımlanan, gücün asillik, zenginlik, aile bağları, eğitim, din veya ordu kontrolü gibi vasıflara sahip azınlıklarca kullanıldığı yönetim şeklidir. 1948-1994 yılları arası Güney Afrika bu şekilde yönetilmiştir.

⁵¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Oligar%C5%9Fi>

Aristokrasi, toplumun geri kalanından daha üstün olduklarını savunan “Asiller” tarafından yönetilen oligarşik yönetim şeklidir.

Ergatokrasi, proleterya, işçiler veya işçi sınıfı tarafından yönetilen oligarşik yönetim şeklidir.

Geniocracy, zeki olanların yönetimde olduğu, yaratıcılık, yenilikçilik ve zekanın yönetimde esas olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Kraterokrasi, fiziksel olarak güçlü olanların yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Kritarşi, hakimler gibi kanunen yaptırım gücüne sahip kişilerin yönetimde olduğu, hukuki sistemler ile devletin anayasal olarak aynı varlık olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Meritokrasi, yetenekleri, belirli bir alanda bilgileri veya topluma katkıları sayesinde “saygıdeğer” sıfatına sahip kişilerin yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Netokrasi, teknolojik üstünlük veya avantajlara sahip kişilerin yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Nookrasi, platon’un savunduğu, karar mekanizmasını filozofların oluşturduğu ve bilginler tarafından yönetilen oligarşik yönetim şeklidir.

Kleptokrasi, yönetilenlerin ne zararı olursa olsun yönetenin kişisel çıkar sağladığı oligarşik yönetim şeklidir.

Plütokrasi, zenginlerin yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Patriarşi, baskın bir (veya birkaç) siyasi partinin yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Statokrasi, ordu yönetiminde olan kişilerin yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Teknokrasi, doktor, mühendis, bilim insanları gibi farklı alanlarda uzman kişilerin yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Teokrasi, dini anlamda üstünlüğü olan kişilerin yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir. Bu yönetim şeklinde devlet ile “kilise” aynı varlıklardır. Vatikan yönetiminde Papa’nın olması günümüzdeki en büyük örneğidir.

Timokrasi, onurlu ve taşınmaz sahibi insanların yönetimde olduğu oligarşik yönetim şeklidir.

Demarşi, demokrasinin başka bir şekli olarak tanımlanabilecek bu yönetim şeklinde, devlet başkanı ve bakanlıklar, seçim yerine “yeterli” vatandaşlardan oluşan bir havuz içinden kura ile rastgele seçilir. Antik Yunan zamanında Atina yönetimi bu şekilde olmuştur.

4. Sosyo-Ekonomik Özelliklere Göre Devlet Şekilleri

Anarşizm, gönüllü kurumlar tarafından kendini yöneten toplulukları savunan sistemdir. Devletsiz topluluklar olarak da adlandırılırlar. Anarşizmde hiyerarşik yapı yoktur, hükümet gereksiz ve/veya zararlıdır. Kanunları olmayan ve hiyerarşisi bulunmayan yönetim şeklidir. Doğal olarak oluşabildiği gibi, iç savaş dolayısıyla bir devletin çökmesi neticesinde geçici olarak da oluşabilen bu yönetim şekli, tarihte genellikle ülkelerin rejimler arası geçiş dönemlerinde görülmüştür. Bu rejimin taraftarı olan ve devlet gibi hiyerarşik yapılara karşı olan kişiler Anarşist olarak adlandırılır. Anarşinin baskı, şiddet, güç ve otorite kullanılmadan da yapıcı ve üretici bir halk oluşturabileceğini savunan formları da mevcuttur. Tarihte bir örneği, 1918-1921 yılları arasında Maknovya adlı, şimdiki Ukrayna sınırları içinde bulunan devlettir.

Kapitalizm, makineler, araç gereçler ve fabrikalar gibi üretim araçlarının özel mülkiyetine ve bunların kar amacıyla işletilmesine dayalı ekonomik bir sistemdir. Ücretli emeğe dayalı bir sistem olarak tanımlanabilir. Üretim araçlarını özel mülkiyetinde bulunduran kişilerin işçileri ücret karşılığı çalıştırarak üretim yaptırdıkları sistemdir.

Kolonizm, yerli bir topluluğun veya o topluluğa ait toprakların ya da hammaddelerin, o topluluğun ekonomik ve/veya siyasi çıkarları için siyasi dış güçlerin boyunduruğu altına girdiği sistemdir.

Komünizm, üretim araçlarının direkt olarak ya da komünist devlet aracılığıyla toplumun elinde olduğu, üretimin kar amacıyla değil, kullanım amacıyla yapıldığı sistemdir. Dolayısıyla komünizmde devlet, sınıf, para gibi varlıklara da ihtiyaç yoktur.

Despotizm, ülkenin varlıklarının ve kanunlarının hükümdar (veya diktatör) tarafından tek başına kullanıldığı sistemdir. Hükümdarın sınırsız siyasi yetkisi bulunur. Buna örnek olarak Antik Mısır'daki firavunlar gösterilebilir.

Feodalizm, krallığa dahil olan bütün toprakların krala ait olduğu sistemdir. 9. Ve 15. Yüzyıllar arasında Ortaçağ Avrupası başta olmak üzere tarihte çokça kullanılmış bir yönetim şeklidir.

Monarşizm, devlet başkanlığının (hükümdarlığın) miras yoluyla geçtiği sistemdir. Genellikle kral veya hükümdar, nadiren de olsa kraliçelerin devletin başında olduğu bu sistemde, hükümdarlık yetkisi kan bağıyla veya evlilik yolu ile geçer. Tarihte Antik Roma Krallığı örneğinde görüleceği üzere, bazı durumlarda halkın “soylu” sınıfı tarafından da hükümdar seçilebilir.

Cumhuriyetçilik sisteminde, temsiliyete dayalı bir yönetim sistemi olduğu için, kanunlar ve devlet yönetimi halk tarafından yürütülür.

Sosyalizm, işçi sınıfının demokratik ve/veya sosyal olarak üretim araçlarına sahip olduğu sistemdir. Bu sistemde sağlık ve eğitim gibi hizmetler devlete aittir.

Totaliterizm, nazi Almanyası örneğinde görüleceği üzere, ülkenin topraklarının ve kaynaklarının merkezi otoriter devlete ait olduğu ve bu merkezi otoriter devletin sınırsız siyasi yetkiye sahip olduğu sistemdir. Genellikle diktatörlükle birlikte görülür.

5. Coğrafi-Kültürel Özelliklere Göre Devlet Şekilleri

Merkezi (ulusal) devlet, neredeyse federal devlet ile aynı güç ve yetkiye sahip olan; federal devletten farklı olarak devletin bazı yetkilerinin kısıtlanabildiği sistemdir.

Şehir devleti ise bir şehrin bağlı olduğu ülkeden ve devletten ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesiyle oluşan bir sistemdir. Günümüzde Vatikan, tarihte ise Roma ve Atina örnekleri bu sisteme örnek verilebilir.

Halkçı (komün) devlet, bir toplumun bilinçli bir şekilde bir araya gelerek yaşamasıyla oluşturdukları devlet şeklidir. Bu bir araya gelmenin sebebi ortak inançlar ve değerler olabileceği gibi, ortak mülkiyet veya mal varlığı gibi sebepler de olabilir.

Devletler arası kurumlar, uluslararası kurumlar ile bağdaştırılan, üye devletler olarak adlandırılan bağımsız devletlerin birleşerek kurdukları kurumlardır. Uluslararası Polis Teşkilatı (INTERPOL) ve Avrupa Konseyi, bu kurumlara dikkat çeken örneklerdendir.

Dünya devleti, insanlığın tamamının tek siyasi otoriteye tabî olduğu yönetim (teorisi) şeklidir. Bu yönetim şekline göre herkes “Dünya Vatandaşı” olarak ortak devlet yönetiminde, ortak toprak üstünde, tek devlet içinde yaşar. Bu yönetim şekli, ancak bir devletin tüm dünyayı işgal etmesiyle ya da tüm devletlerin gönüllü olarak tek devlet altında toplanmayı kabul etmesi ile görülebilir.

Yukarıda bahsettiğimiz tüm devlet yönetim şekilleri istatistiksel olarak ele alındığında, “*de jure*” olarak Dünya çapında 143 ülke Cumhuriyet, 57 ülke Monarşi yönetim şeklini benimsemişlerdir. Monarşi ile yönetilen devletlerin 29’u da Parlamenter Monarşi ile yönetilmektedir. İstatistiksel olarak görüleceği üzere, Dünya’nın neredeyse dörtte üçü Cumhuriyet ile yönetilmekte, geriye kalan ülkelerin yarısı da parlamenter monarşi ile halkı yönetime dahil etmişlerdir. Buradan yola çıkarak, “modern çağı eski çağlardan ayıran yegane unsur halkın yönetime dahil olmasıdır” şeklinde tümevarım yapılabilir.

“*The Economist*” isimli, Londra merkezli ekonomi dergisinin ortaya attığı “Demokrasi Dizini”ne göre demokrasiler; Tam demokrasi, Kusurlu demokrasi, Karma rejimler ve Otoriter rejimler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmaların oluşmasına sebep olan ve araştırmanın temelini oluşturan, “demokrasiyi şekillendiren unsurlar” ise seçim süreci ve çoğulculuk, sivil özgürlükler, devlet fonksiyonları, politik katılım ve politik kültür olmak üzere beş ana unsurdur. Detaylarına ilerleyen bölümlerde değinilecek olmakla birlikte, genel tanımları şu şekildedir:

Tam demokrasiler, sivil özgürlüklere ve temel siyasi özgürlüklere saygı duymakla birlikte, demokratik ilkelerin gelişmesine elverişli bir siyasi kültür tarafından da destek verilen ülkelerde bulunan demokrasi türüdür. Dizine göre, bu ülkelerde bağımsız yargı, bağımsız medya, yeterli şekilde işleyiş gösteren hükümetler gibi, demokrasinin tanımına uygun nitelikler bulunmaktadır.

Kusurlu demokrasiler, seçimlerin adil ve özgür olduğu, temel sivil özgürlüklerin kullanılabilirdiği; ancak medya özgürlüğü ihlalleri, siyasi muhalefetin veya eleştirmenlerin hafifçe bastırılması gibi sorunları olan demokrasilerdir. Bu tür demokrasileri olan ülkelerde az gelişmiş siyasi kültür, siyasete düşük katılım gibi önemli demokratik hatalar bulunmaktadır.

Karma rejimler, seçimlerde düzenli şekilde sahtekarlıklar olan, adil ve özgür demokrasinin engellendiği demokrasilerdir. Genellikle bağımsız olmayan yargı, yaygın yolsuzluk, sürekli taciz ve baskı altında kalan ve dolayısıyla bağımsız olamayan medya, güçsüz hukukun üstünlüğü gibi belirgin hataların bulunduğu devletlerde görülen demokrasilere ve bu düzeni oluşturan hükümetleri tanımlar.

Otoriter rejimler, siyasi çoğulculuğun sınırlı olduğu veya hiç olmadığı uluslardır. Genellikle mutlak monarjiler veya diktatörlüklerde görülmekle birlikte, bazı demokrasi kurumlarına sahip olsalar da sivil özgürlüklerin yaygın olarak ihlal edildiği ve/veya kötüye kullanıldığı, seçimler olduğu takdirde adil veya özgür olmadıkları, medyanın devlet veya ilişkili gruplar tarafından kontrol edildiği, yargının bağımsız olmadığı, sansürün yaygın olduğu ve hükümet eleştirisinin bastırıldığı uluslardır.

6. Kanada devlet yapısı ve devlet şekli

Devletin temel unsurları ülke, millet ve egemenlik unsurudur. Devleti oluşturan üç temel unsurun varlığı halinde devletin meydana gelmesi mümkündür. Aynı zamanda devleti oluşturan üç temel unsurun birlikte bulunması gereklidir. Ülke unsuru, devlete ait toprak parçasının bulunmasını gerekli kılan unsurdur. Devletin toprak unsuruna ülke adı verilir. Devletin ülkesinin bulunması, devlet olma şartını yerine getirmesi için zorunludur. Diğer bir yandan milletin de bir ülkeye yani üzerinde yaşayacakları bir toprağa ihtiyacı vardır. Bu nedenle de millet, ülke ve egemenlik bir arada, birleşerek devleti meydana getirmektedir. Bir milletin, ülkesini kaybetmesi durumunda da, devlet olma vasfını yitireceği kesindir. (Gözler, 2015: 65) Ülke bir devlet için zorunlu unsur olmasının yanında, ülkenin millete, o devletin vatandaşlarına ait olması gerekir. Ülkenin, millete ait olması ise ancak egemenlik ile mümkün olmaktadır. Ülkenin millete ait olması, milletin o ülkede egemenliğinin bulunması ile mümkün

olacaktır. Bir devlet, ancak kendi milletinin o ülkede egemen olması ile var olabilir. Aynı zamanda milletin egemenliği de o devletin ülkesi ile sınırlıdır. Devletler sadece kendi ülkelerinde egemendirler ve egemenliklerinin sınırı ülkesinin sınırları kadardır. Devleti meydana getiren millet unsuru ise, devletin kurulabilmesi için gerekli olan insan topluluğudur. Millet temelinde bir insan topluluğunu tanımlar. Devletlerin kurulması için ilk etken bir topluluğun olmasıdır. İnsanların olmadığı, bir millete ait olmayan bir toprak parçasının da devlet oluşturması mümkün değildir. Ülkenin üzerinde insanların yaşaması ve millet oluşturması gereklidir. Millet birbirlerine bir takım bağlar ile bağlı olan insan topluluğudur. İnsan topluluklarının da millet oluşturup, bir ülkeyi devlet haline getirmesi için vatandaş olmaları gerekmektedir. Diğer bir deyişle bir ülkenin vatandaşları o ülkeyi devlet haline getirmektedir.

Devletin üç temel unsurunun diğeri de egemenliktir. Devletlerin devlet olması için sadece ülke ve milletin olması yeterli değildir. Milletin egemenliğinin de bulunması gerekmektedir. Egemenlik de üstün iktidar anlamına gelmektedir. Egemenlik kelimesi Latince kelime anlamında da “en üstün iktidar” anlamına gelmektedir. (Gözler, 2015:78) Egemenlik, ülkede en üstün iktidarın o ülkenin milleti olması anlamına gelir. Devleti oluşturan milletin ülkede egemen olması, en üst iktidar olması o millet ve ülkeyi devlet yapmaktadır.

Devletin egemenliği bakımında da bazı unsurlar mevcuttur. Buna göre devletin egemenliğinin varlığından söz edilebilmesi için devletin iç işlerine başka bir devletin karışamaması gerekmektedir. Diğer bir deyişle egemen devlet iç işlerinde tamamen kendi yetkisi ile yönetilmelidir. Devletin kendi alanında egemenliği, iç işlerinin devletin kendisine ait olması ile mümkün olacaktır. Devletin iç işlerine başka devletin karışmaması ancak devletin bağımsızlığı ile mümkündür. Bağımsız bir devlet iç işlerinde de tam yetkilidir. Bu durumda devletin egemenliğinin varlığı ve bağımsız egemenlik ile devlet olma özelliği ortaya çıkar. Devletin diğeri unsuru da bağımsız bir egemenliktir.

Kanada devleti toprak bütünlüğüne sahip bir ülkedir. Kanada sınırları belirli ve diğeri devletler ve uluslararası topluluklar tarafından tanınmış ve milletler arası hukuka göre de hukuka uygun ülkesi bulunan bir devlettir. Kanada’nın ülkesi üzerinde yaşayan ve vatandaşlık bağına sahip bir milleti de bulunmaktadır. Kanada milleti, Kanada vatandaşlarıdır. Kanada vatandaşları, Kanada ülkesi

üzerinde, Kanada Devleti'ni oluşturmaktadır. Fakat Kanada'nın egemenlik açısından İngiltere'ye bağlı olduğu görülmektedir. Bu durum Kanada'nın anayasasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda Kanada'nın devletin üç temel unsurundan, ülke ve millet şartını meydana getirdiği söylenebilir.

Kanada'nın egemenliği incelendiğinde ise egemenlik unsuru bakımından Kanada'nın bazı şartları taşımadığı görülmektedir. Kanada Devleti anayasal açıdan en üst iktidar olarak İngiltere'ye bağlıdır. Kanada bu nedenle de Sui Generis bir devlet olarak tanımlanabilir. Devleti oluşturan temel unsurlara , Kanada Devleti'nde egemenlik unsuru açısından tam olarak uyum sağlanamamaktadır. Bu nedenle de Kanada Devleti bağımsız bir devlet olmasına rağmen Sui Generis bir hükümet sistemine sahiptir. Kanada egemenlik unsuru bakımından bağımlı olarak görünse de, bu bağ sadece sembolik bir bağıdır. Bu nedenle de Kanada bir devlettir. Kanada Devleti, sembolik olarak İngiltere'ye bağlı da olsa devletin temel unsurları olan ülke, millet ve egemenlik unsurunu bir arada bulundurmaktadır.

Devlet şekilleri üniter devlet ve bileşik devlet olarak ayrılmaktadır. Bileşik devletlerde de federasyon ve konfederasyon olarak bir ayrım söz konusudur. Kanada, on eyalet ve üç bağımsız bölgeden oluşan bir federasyondur. Çoğu kaynakta ve uygulamada Kanada dört ana bölgeden oluşur; bu bölgeler Batı Kanada, Orta (Merkez) Kanada, Atlantik Kanada ve Kuzey Kanada'dır. Hatta bazı kaynaklarda Orta ve Atlantik Kanada, Doğu Kanada başlığı altında birleştirilmektedir. Eyaletler, bağımsız bölgelere göre daha özerk sistemlere sahiptir; sağlık, eğitim ve sosyal yardımlaşma gibi alanlarda eyaletler federal devletten bağımsızlardır. Tüm eyaletlerin toplam gelirleri, federal devletin gelirinden daha fazladır; bu açıdan Kanada emsalsizdir, zira diğer federasyonlarda federal devletin geliri eyaletlere göre çok daha fazladır.

Kanada federal bir yapıya sahiptir. Eyalet sistemi ile yönetilen ülkede eyaletler ve merkezi hükümet bulunmaktadır. Çalışma sonucunda görülmüştür ki; Kanada'nın federal devlet yapısının oluşmasına sebebiyet veren birçok neden vardır. Bu nedenler ülkenin coğrafi yapısı, demografik özellikleri, çok kültürlü toplumu ve Amerika Birleşik Devletleri ile sınır komşusu olmasıdır. Bu gibi nedenlerle Kanada devleti federal bir devlet yapısına sahip olmuştur.

Eyaletler ile bağımsız bölgeler arasındaki en büyük fark, 1867 anayasası ile eyaletlerin özerkleşmiş olmasıdır. Bunun yanında bağımsız bölgelere yönetsel yetkiler parlamento tarafından verilir. Yine de bağımsız bölgeler de federasyona dahil olduklarından parlamentoda temsilcileri bulunur ve karar mekanizmasında bölgelerin de yeri mevcuttur. (Blake et al., 2017)

C. Kanada Hukuk Düzeni ⁵² ⁵³

Kanada anayasası, normlar hiyerarşisinin en üstünde bulunmaktadır. The Constitution Act olarak adlandırılan anayasa antlaşması 1867 yılında düzenlenmiştir. Anayasa antlaşması ile federal Kanada hükümeti ve bölgesel yönetimler kabul edilmiştir. (Dodek, 2016) 1931 yılında ise Kanada tam anlamıyla özerklik kazanmıştır ve “Canadian Charter of Rights and Freedoms” olarak adlandırılan düzenleme ile anayasasını düzenlemiştir.

Kanada’da, yargı anlamında en üst mahkeme “Supreme Court of Canada” adı verilen ve 9 üyeden oluşan mahkemedir. Kanada’da bu mahkemenin üyeleri başbakan ve adalet bakanının tavsiyeleri üzerine, kraliçe adına hareket eden genel vali tarafından görevlendirilir. ⁵⁴

Kanada’da yazılı hukuktan çok teamül hukuku esas alınır. Fakat Quebec eyaleti, medeni hukuku ön plana aldığından bunun dışındadır. Bu bağlamda Kanada’da teamül hukukunun üstünlüğü ilkesi geçerlidir. Kanada’nın federal devlet yapısı gereği farklı eyaletlerde farklı hukuk kuralları uygulanmaktadır. Fakat ceza hukuku konusunda ise federal hükümetin kanunları uygulanmaktadır. Bu nedenle federal Kanada Devleti’nde ceza kanunları tüm eyaletlerde aynıdır. Kolluk kuvvetleri ve yerel mahkemeler ise eyaletlerin kendi sorumluluğundadır. Her ne kadar ceza hukuku alanında federal kanunlar uygulansa da kolluk kuvvetleri eyaletlere göre değişiklik gösterebilmektedir.

Çoğulcu bir hukuk sistemine sahip olan Kanada’nın hukuk sisteminin temelleri, İngiliz ve Fransız hukuklarına ve Kanada yerli halkının örf ve adet hukukuna dayanmaktadır. Çoğulcu hukuk sistemi olarak nitelendirilmesinin

⁵² <https://magdur.adalet.gov.tr/Resimler/Dergi/>

⁵³ <https://www2.gov.bc.ca/gov/content/justice>

⁵⁴ https://en.wikipedia.org/wiki/Supreme_Court_of_Canada

sebebi hem federal, hem de bölgesel kanunların bulunmasıdır. Quebec, Fransız nüfusun çoğunlukta olduğu bir eyalet olduğundan, Fransız medeni kanununa benzer medeni kanun uygulanmaktadır.

Kanada’da 2005 yılında aynı cinsiyetteki bireylerin evlenmesi yasallaştırılmıştır. 17 Ekim 2018’de “Cannabis Act” ile esrar adı verilen, uyuşturucu bir madde olan kenevirin ülke çapında kullanımı yasallaştırılmıştır. 2013’de Uruguay’dan sonra, esrarın keyfi kullanımını yasal hale getiren ikinci ülke olmuştur. Salt bu iki kanun değişikliği dahi Kanada’nın demokrasi indeksinde⁵⁵ sıralamasını yükseltmiş; aynı zamanda istatistiksel olarak refah düzeyini arttırmıştır.⁵⁶

1. Kanada anayasası

1867 yılında “*The Constitution Act*” olarak adlandırılan, Kanada’ya özgü anayasanın yürürlüğe girmesine olanak sağlayan teklif, İngiliz parlamentosunda onaylanmıştır.⁵⁷ Bu anlaşma, Kanada’nın hükümet yapısını basit şekilde tanımlamış, eyaletlerin “bölgesel kanunlar” adı verilen, kendilerine ait kanunları uygulamalarının yolu açılmış, dolayısıyla kendilerine ait mahkemeler kurma hakkı da verilmiştir. Yine bu anlaşma içinde federal devlet ile eyalet devletlerinin kuvvet bölümleri tanımlanmış; buna göre ceza kanunlarının yapılması, ceza yargılaması ve yaptırımları federal devletin sorumluluğunda iken, eğitim ile ilgili kanunlar tamamen eyalet devletlerine bırakılmıştır.⁵⁸

1982 yılına kadar yürürlükte kalan bu anayasada İngiliz parlamentosuna bu anayasa üzerinde düzenlemeler yapabilmek anlamında çok fazla güç verildiğinden, 1982’de anayasada değişikliğe gidilmiştir. 1867 anayasasına büyük eklemeler yapılan bu değişiklik ile anayasa üzerindeki tüm güç İngiltere’den alınmış ve Kanada’ya verilmiştir. Yani İngiliz parlamentosu onayından geçen 1982 tarihli anayasa değişikliği ile İngiliz parlamentosu, anayasa üzerindeki tüm kontrolünü Kanada parlamentosuna devretmiştir.⁵⁹

⁵⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Demokrasi_indeksi

⁵⁶ https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_Canadian_history

⁵⁷ <https://constitutionnet.org/country/canada-latin-america>

⁵⁸ <https://www.constitutionalstudies.ca/2017/01>

⁵⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Constitution_of_Canada

1982 anayasa değişikliği birkaç b6l6mden oluşmaktadış. “*Canadian Charter of Rights and Freedoms*” adı verilen Kanada hak ve 6zg6rl6kleri başlığında yerli halkın hakları korunmuştur. Anayasanın en kuvvetli kanun olduğu kabul edilmiş, mahkemelere anayasaya aykırı kanunları kabul etmeme hakkı verilmiştir. Yapılan diğer bazı değişikliklerle anayasanın değiştirilmesi zorlaştırımış; değişiklik yapılabilmesi için eyaletlerin çoğunluğunun onayının olması zorunluluğu getirilmiştir, zira bu tarz 6nemli konularda eyaletlerin çoğunlukla fikir ayrılığına d6řt6kleri sıkça g6r6lm6řt6r. 1867 ve 1982 anayasa değişiklikleri, Kanada tarihinde en bilinen anayasa değişiklikleridir. Ancak yine anayasa içeriğinde başka İngiliz ve Kanada kanunları da mevcuttur; 6rneğin Kanada’ya eyalet eklenmesi ile ilgili kanunlar anayasaya dahil, “anayasal belgeler” olarak kabul edilmiştir. Eski tarihli anlaşmalar ve hatta 18. Y6zyıldan kalma bazı İngiliz kanunları da anayasaya dahil olarak kabul edilir.

2. Kanada seçim sistemi

Parlamenteş demokinesi ve anayasal monarşi ile y6netilen Kanada’da demokrasi, çok partili sistem ile işlemektedir. Anayasal monarşiyi benimsemeleri nedeniyle h6k6mdar devletin başkanı olarak kabul edilir. Parlamenteş demokrasinin ağırlıklı olması, devlet y6netiminin halk tarafından seçilen temsilcilerin oluşturduğu parlamento ve parlamentoda en çok koltuğa sahip olan parti başkanı olan başbakan tarafından yerine getirilmesi anlamına gelir. Tam demokrasi olmasının sonucu olarak da seçimler çok partilidir.⁶⁰

Kanada devletinde, federal h6k6met seçimleri (genel seçim), federe h6k6met (eyalet) seçimleri ve belediye seçimleri ayrı ayrı yapılır.

Federal h6k6met seçimleri olarak tabir edilen genel seçimlerde halk, avam kamarası 6yelerini seçer. 338 meclis 6yesinin en fazla d6rt yıl s6reyle g6rev alacakları bu seçim sonucunda mecliste en fazla koltuğa sahip olan partinin başkanı, genel vali tarafından başbakan olarak atanır. 105 senato 6yesi ise başbakanın tavsiyeleri ile genel vali tarafından seçilir. Senato 6yeleri, en fazla 75 yaşına kadar g6rev yaparlar ve çoğunlukla seçilmelerini tavsiye eden başbakanlardan daha uzun s6re g6revde kalırlar.

⁶⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Politics_of_Canada

1972 yılında yapılan düzenleme ile oy pusulalarında milletvekili adaylarının ilişkili oldukları partiler de yazılmaya başlanmıştır. Bu düzenlemeyle birlikte, her partinin adaylarının parti genel başkanı tarafından onaylanması da zorunlu hale gelmiştir. Ancak Kanada’da, çoğu ülkeden farklı olarak, meclis üyelerinin meclise girdikten sonra parti değiştirebilmesine olanak sağlanmıştır; üyeler istifa edip partilerinden ayrıldıktan sonra geçtikleri yeni partiden tekrar aday olup seçilmelerine gerek yoktur. Aynı zamanda meclis üyeleri, partiden atılmaları veya kendi istekleriyle istifa etmeleri halinde bağımsız meclis üyesi olarak görevlerine devam edebilirler. Dolayısıyla seçimlerden sonra partilerin parlamentodaki koltuk sayıları sıkça değişkenlik gösterir.⁶¹

Çok partili sistem olmasına rağmen Kanada’nın tarihinde iki ana parti bulunmaktadır. Günümüzde muhafazakar parti olan “Conservative Party of Canada” ana muhalefet, liberal parti olan “Liberal Party of Canada” ise iktidar partisidir. Kanada’nın tarihi boyunca hep iktidar bu iki partiden biri olmuştur; dolayısıyla diğer parti de ana muhalefet partisidir. (2011 seçimleri hariç; muhafazakar parti iktidarı kazanırken ana muhalefet demokrat parti olan “New Democratic Party of Canada” olmuştur.) 2015 seçimlerinde liberal parti 184 koltuk ile (%39.47 oy) iktidara geçmiş, muhafazakar parti 99 koltuk ile (%31.91 oy) ana muhalefet olmuş, demokratik parti ise 44 koltuk ile (%19.72 oy) ikinci muhalefet partisidir. 2019 seçimlerinde liberal parti 157 koltuk ile (%33.12) iktidara geçmiş, muhafazakar parti 121 koltuk ile (%34.34) ana muhalefet olmuş, demokratik parti ise 32 koltuk ile (%7.63) ikinci muhalefet partisidir. 2021 yılında başbakan Justin Trudeau, genel validen seçim istemiş; sonucunda 160 koltuk ile (%32.62) tekrar iktidarı kazanmış, muhafazakar parti 119 koltuk ile (%33.74) ana muhalefet olmuştur. Görüldüğü üzere, ana muhalefet partisidir yüzdesel olarak daha fazla oy almış olmasına rağmen, parlamentodaki koltuk sayısı eyaletlerin nüfuslarına göre belirlendiğinden, iktidar partisidir daha fazla koltuk kazanmış ve seçim sonucunda iktidarı da kazanmışlardır.⁶²

⁶¹ <https://electionsanddemocracy.ca/parliament/canadas-political-system>

⁶² <https://ici.radio-canada.ca/rci/en/news/1845658/>

V.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Devleti oluşturan temel kuvvetleri Montesquieu üç ana kuvvete ayırmıştır. Günümüzde ise bu kuvvetler yasama, yürütme ve yargı kuvveti olarak adlandırılmaktadır. Yasama kuvveti, meclisi temsil etmektedir. Yasama kuvveti kanun yapma olarak tanımlanan ve halkın vekillerini halk adına kullanmayı kabul ettiği bir kuvvettir. Yürütme kuvveti ise olağan işlerin devamını sağlamak için kullanılan ve devletin idari anlamda yönetilmesini sağlayan kuvvettir. Yargı kuvveti ise cezalandırma ve adaleti sağlama kuvveti olarak açıklanır. Fakat devleti oluşturan temel kuvvetler her zaman bu şekilde görülmemektedir. Şöyle ki; devleti oluşturan temel kuvvetler, ait oldukları organa göre farklılaşmaktadır. Diğer bir deyişle devleti oluşturan temel kuvvetleri kullanan organların farklı organlar olması devletlerin hükümet sistemini oluşturmaktadır. Bu bağlamda yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin aynı organda toplanması demokratik olmayan hükümet sistemlerini oluştururken, bu kuvvetlerin farklı organlar tarafından kullanılması demokratik hükümet sistemlerini oluşturmaktadır. Hükümet sistemleri bu üç kuvvetin ayrı organlarda veya birlikte tek organda birleşmesi durumlarına göre ayrılır. Yasama, yürütme ve yargı kuvvetlerinin tek elde toplanması kuvvetler birliği sistemlerini oluştururken, ayrı organlar tarafından kullanılması ise kuvvetler ayrılığı hükümet sistemlerini oluşturmaktadır.

Kuvvetler ayrılığı hükümet sistemleri, kuvvetler ayrılığı teorisi çerçevesinde demokratik hükümet sistemleri olmaktadır. Kuvvetler ayrılığı sistemlerinde yasama, yürütme ve yargı kuvvetleri ayrı organlar tarafından kontrol edilir. Temelinde kuvvetler ayrılığı, yasama ve yürütme kuvvetlerinin ayrı organlara ait olmasını temsil eder. Bu bağlamda yasama ve yürütme kuvvetlerinin ayrı organlara ait olduğu hükümet sistemleri de parlamenter sistem, başkanlık sistemi ve yarı başkanlık sistemi olarak adlandırılır. Fakat yarı başkanlık sistemi başkanlık sistemi olmayıp, parlamenter sisteme daha yakındır. Kuvvetler ayrılığı hükümet sistemlerinde de ayrı kurumlara ait olan yasama ve yürütme kuvvetleri

ayrılma durumuna göre parlamenter sistem ve başkanlık sistemini oluşturur. Parlamenter sistem yumuşak kuvvetler ayrılığı hükümet sistemi iken başkanlık sistemi ise sert kuvvetler ayrılığı sistemidir. Devletlerin hükümet sistemleri kuvvetler ayrılığı teorisine göre belirlenmektedir.

Kanada devleti, parlamenter demokrasiye sahip bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu durumda Kanada'da başka bir ülkede bulunan bir devlet başkanının olması bu sistemi parlamenter hükümet sisteminin dışına çıkarmaktadır. Parlamenter sistemde yasama ve yürütme birbirinden ayrılmıştır. Yasama meclise ait iken yürütme kuvveti ise bakanlar kuruluna ait olmaktadır. Kanada devleti incelendiğinde, yasama kuvvetinin meclise ait olduğu görülmüştür. Kanada'da yasama kuvvetini elinde bulunduran organ meclistir. Yürütme kuvveti de bu bağlamda bakanlar kurulu ve başbakana aittir. Fakat Kanada'da bir de devlet başkanı bulunmaktadır. Kanada'nın devlet başkanı, İngiltere kraliçesidir. Bu noktada Kanada'nın parlamenter demokrasi hükümet sisteminden ayrıldığı görülmektedir. Bu durumda Kanada'nın hükümet sistemi, parlamenter demokrasi sisteminin dışına çıkmaktadır ve "Sui Generis" bir sistem durumuna gelmektedir. Kanada'nın başında devlet başkanı sıfatıyla İngiltere kraliçesinin bulunması Kanada'nın hükümet sistemini değiştirmektedir. Her ne kadar yetkileri sembolik olarak var olsa da Kanada devlet başkanının yetkileri halen devam etmektedir. Kanada'da devlet başkanını temsilen genel vali bulunmaktadır. Bu yönüyle de Kanada Devleti parlamenter demokrasiden ayrılmaktadır.

Kanada devletinin hükümet sistemi üzerinde düşünüldüğünde ise Kanada'nın kuvvetler ayrılığı teorisine tam olarak uymayan bir hükümet sisteminin var olduğu görülmektedir. Bu çalışma sonucunda Kanada'nın hükümet sistemlerinden hiçbirine tam anlamıyla uymayan, tüm sistemlerin bir noktada dışında kalan kendine özel bir hükümet sistemi bulunduğu incelenmiştir. Bu nedenle bu çalışma sonucunda da anlaşıldığı gibi Kanada devleti "Sui Generis" bir hükümet sistemine sahiptir.

Kanada Devleti, devletin temel unsurları ele alındığında ülke, millet ve egemenlik açısından devlet oluşturma şartlarını taşımaktadır. Ülke unsuru bakımından, Kanada bir ülkeye ve toprak bütünlüğüne sahiptir. Devletin diğer unsuru olan millet ve egemenlik de Kanada'da bulunmaktadır. Kanada Devleti,

egemenlik açısından ele alındığında devlet olma şartlarını taşıdığı görülmektedir. Ama egemenliğin şartı, ülkenin milletinin o ülkede egemen olmasıdır. Fakat Kanada incelendiğinde, Kanada'nın en yetkili makamının Monark olduğu görülmüştür. Kanada'da en yetkili makam Monark'tır. Fakat Monark da Kanada'nın kendi milletine ait bir kral, hükümdar değildir. Kanada bu açıdan İngiltere hükümdarının yetkisi altındadır. Günümüzde İngiltere hükümdarı da İngiltere kraliçesi II. Elizabeth'dir. Kanada anayasasına göre devletin başı İngiltere hükümdarıdır. Bu bağlamda ele alındığında Kanada'nın anayasal açıdan egemenlik şartına farklı bir bakış açısı ile yaklaşıldığı söylenebilir. Kanada, İngiltere kraliçesinin yetkisi ile yönetilmektedir. Anayasaya göre bu durumda Kanada'nın bağlı bir devlet olduğu söylenebilir. Fakat uygulamada ise, Kanada ile İngiltere arasında sadece sembolik bir bağ bulunmaktadır. Anayasal açıdan ise bu bağ sembolik bir bağ değildir. Sadece uygulanan hukuki sistemde kraliçe hiçbir yetkisini kullanmamaktadır. Kanada anayasasına göre ülkedeki en yetkili iktidar, İngiltere kraliçesidir. İngiltere kraliçesi de genel vali organı ile bu yetkileri kullanma hakkına sahiptir. Diğer bir deyişle İngiltere kraliçesi adına hareket eden genel vali, Kanada'da en üst iktidardır. İngiltere kraliçesinin hiçbir yetkisini kullanmayıp sadece bazı atamalara sembolik onay vermesi, parlamenter sistemdeki cumhurbaşkanının en çok oyu alan siyasi parti liderine hükümeti kurma görevini vermesine benzemektedir. Her iki durum da hukuki teamüller çerçevesinde ilerler. Fakat Kanada anayasasına göre en yetkili iktidarın İngiltere kraliçesi olması, yürütme organının başı olarak da başkanlık sistemine de benzemektedir. Bu açıdan da ele alındığında Kanada'nın sisteminin Sui Generis olduğu ortaya çıkacaktır.

Tez çalışmasında incelendiği gibi, ülkedeki neredeyse tüm yürütme organı atamalarını yapmaya yetkili organ kraliçedir. Bütün yetki anayasada yazılı olduğu haliyle kraliçeye aittir. Kanada'da örf ve adet hukuku kabul görmemiş olsa idi veya bir gün örf ve adet hukuku esas olmaktan çıkar ise; Kanada'nın resmi olarak iktidarı İngiltere kraliçesi olacaktır. Sadece anayasada sembolik olan bu durum, hukukun üstünlüğüne riayet edilmediği ve hukuki teamüller, göz ardı edildiğinde bu sonuç karşımıza çıkacak ve Kanada'nın egemenliği açısından problem oluşturacaktır. Bu durum Kanada'nın hükümet sistemini tam anlamıyla Sui Generis bir sistem haline getirmektedir.

Kanada'nın anayasal olarak İngiltere kraliçesine bağlı olması ve günümüzde de Governor of General olarak adlandırılan ve kraliçe tarafından atanan genel valinin bulunması Sui Generis sistemin en önemli özelliğidir. Kanada'da yönetim açısından kraliçenin fiili anlamda bir yetkisi bulunmamaktadır. Diğer bir deyişle kraliçe Kanada'ya sadece sembolik olarak bağlıdır. Bu durum hukuk kurallarına göre devletin bağımsızlığının önüne geçebilmektedir. Fakat Kanada'da hukuk düzenin ve teamül hukukunun bu derece etkili olması ve hukuk kurallarına bağlılık Kanada'yı bağımsız bir hukuk düzeni içerisinde yer almasını sağlamaktadır. Bu noktada Kanada milletinin adalet duygusu ve hukukun üstünlüğüne olan inancı sayesinde yıllardır sembolik düzen devam etmektedir.

Kanada'nın kültürel ve demografik özellikleri, ekonomisi çalışmada incelenmiştir. Bunun sonucunda Kanada'nın gelişmiş bir ülke olduğu görülmektedir. Gelişmiş bir ülkenin en önemli özelliği ise insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne önem veren, hukuk devleti kavramının sadece kanunda yapılan düzenlemelerle değil, hayatın her alanında ortaya koyulan bir norm olarak görülmesidir. Kanada'nın gelişmiş bir ülke olması ve özelliklerine göre, Kanada vatandaşlarının adalet inancı ve insan haklarına verdiği önem ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Kanada vatandaşları da, ülkede her zaman hukukun üstünlüğünü kabul etmekte ve buna göre yaşamlarını sürdürmektedir. Bu nedenle de Kanada'da İngiltere'nin yetkileri sadece sembolik olarak kalmaktadır. Gerçek anlamda Kanada'nın fiili olarak İngiltere'ye bir bağlılığı bulunmamaktadır. Bunun en büyük sebebi Kanada anayasasında düzenlenen yazılı kuralların yanında, uzun yıllardan beri uygulanan hukuki teamüllerdir. Yıllar boyunca yazılı hukuk kurallarına göre yetkili kişi kraliçe olsa da çalışmada incelendiği gibi, gerçek iktidarın Kanada başbakanı ve bakanlar kurulu olduğu kesindir. Kraliçe hukuki teamül olarak hiçbir yetkisini kullanmaz ve Kanada'nın egemenliği adına bir yetkisi bulunmaz. Bu durum hukuki teamüllere göre böyledir. Fakat bu yetkilerin sembolik olmasına ve kraliçenin Kanada'da bir yetkisi olmamasına rağmen Kanada'nın parasının üzerinde İngiltere kraliçesinin resmi bulunmaktadır.

Görüşüme göre bu durum, Kanada'nın örf ve adet hukukuna olan bağlılığını, aynı zamanda vatandaşlarının da hukuki teamüllere saygılı olduklarını göstermektedir. Keza Türkiye Cumhuriyeti için böylesi bir durumun kabulü hiçbir zaman mümkün olmamış, Türk milletinin de bağımsızlık anlayışına gölge

düşürecek en ufak bir sembol ya da imge dahi hiçbir zaman kabul edilmemiş ve edilmeyecektir. Türkiye Cumhuriyeti ile bu noktada da karşılaştırıldığında, Kanada'nın anayasal açıdan kraliçeye bağlı olması gibi Türkiye'nin de sembolik bir bağ ile başka bir devlete bağlanması, Türkiye tarafında bir savaş sebebi olarak görülebilecek kadar önemli bir husustur. Bu durum Kanada'da, Kanada'nın yapısına göre ele alındığında insan haklarına saygı ve örf ve adet hukuku olarak değerlendirilebilir. Fakat Türkiye Cumhuriyeti açısından, Türk milletinin egemenlik anlayışına göre, bağımsızlığın önünde bir engel teşkil eden sorun olarak görülecektir.

Kanada, Türkiye ile karşılaştırıldığında ise birçok açıdan farklar bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti, uzun yıllar boyu parlamenter hükümet sistemi ile yönetilmiştir. Sonrasında ise yarı başkanlık sistemi olarak adlandırılan hükümet sistemi ve 2017 yılından itibaren ise Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçiş yapmıştır. Fakat hiçbir anayasasında başka bir devlete gerek sembolik gerek fiili olarak bir bağlılığı olmamıştır. Bu durumda en büyük farkın burdan kaynaklandığı ortadadır. Keza Kanada'nın hükümet sisteminin Sui Generis olarak tanımlanabilmesini sağlayan en büyük özellik de budur. Türkiye ve Kanada'nın yönetimi, 1961 anayasasında bir dönem Türkiye'de uygulanmış ikili meclis sistemi açısından benzemektedir. Kanada'nın halen uyguladığı ikili meclis sistemine benzer bir sistem 1961 anayasası döneminde Türkiye'de uygulanmıştır. Bu sistem Türkiye'de 1982 anayasası itibariyle de uygulanmamış ve tek başlı meclis haline gelmiştir. Kanada'nın İngiltere'ye anayasal bağlılığı ise hiçbir zaman Türkiye'de görülmemiştir.

Kanada'nın sembolik bağının bir gün fiili anlamda bir bağlılığa dönüşebilme ihtimali üzerine de düşünülmelidir. Şu an için Kanada'da sembolik bir bağ bulunsa da bazı atamalar ve onaylamalar da yine de dolaylı olarak İngiltere kraliçesi adına yapılmaktadır. Fakat savaş gibi bir olağanüstü durumun meydana gelmesi durumunda, Kanada'nın bu sembolik bağı, sembolik olarak kalmaya devam mı edecektir? Görüşüme göre, Kanada'nın gelişmiş bir ülke olması nedeni ile sembolik bir anayasal bağlantı, ülkenin bağımsızlığını ortadan kaldırmaz. Ülkede egemenliğin anayasada tanımlanan açıdan İngiltere'ye bağlı olması, Kanada'nın egemenliğinin bağımsız olmadığı olarak değerlendirilemez. Çünkü Kanada'nın bağımsızlığı, Kanada vatandaşlarının hukuk inancında

yatmaktadır. Bu nedenle bu bağ hiçbir zaman gelecek olan yöneticiler tarafından suistimal de edilemeyecektir. Kanada bu nedenle fiili olarak tam egemen bir devlet ama hükümet sistemi olarak Sui Generis bir başkanlık sistemi olarak değerlendirilmelidir. Tüm bunlar ele alındığında her açıdan Kanada devleti “Sui Generis” olarak bir sisteme sahip olarak değerlendirilmelidir.

VI.KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- BAKAN, J. ELLIOT, R. (2003). **Canadian Constitutional Law**, Edmond Montgomery Publications.
- BLAKE, R. B., KESHEN,J., KNOWLES, N. J., MESSAMORE, B. J. (2017). **Conflict and Compromise: Pre-Confederation Canada**, University of Toronto Press.
- BUCKNER, P. (2008). **Canada And The British Empire**, Oxford University Press.
- BUCKNER, P. A., REID, J.G., (1994). **The Atlantic Region To Confederation: A History**, University Of Toronto Press
- BUMSTED, J.M. (1996). **The Red River Rebellion**, Watson&Dwyer
- DODEK, A. (2016). **The Canadian Constitution**, Dundurn Press.
- FAGAN, B. M., DURRANI, N. (2016). [World Prehistory: A Brief Introduction.](#)
- GÖZLER, K. (2010). **Anayasa Hukukunun Genel Teorisi**, Bursa, Ekin.
- GÖZLER, K. (2013). **Kısa Anayasa Hukuku**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 9. Baskı.
- GÖZLER, K. (2015). **Devletin Genel Teorisi**, Bursa, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 6. Baskı.
- GÖZLER, K. (2018). **Anayasa Hukukunun Genel Esasları**, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 10. Baskı
- JACKSON, M. D. (2013). **The Crown And Federalism**, Google Books.
- JAMES, S.P. (2006). **An Introduction To Canadian Law**, Edmond Montgomery Publications

- KELLEY, N., TREBILCOCK, M. (2010). **The Making Of The Mosaic: A History Canadian Immigration Policy**, University Of Toronto Press
- KERR, W. PERDIKIS, N. (2014). **The Economics of International Commerce**, Edward Elgar Publishing.
- KOBRAK, C. MARTIN, J. (2018). **From Wall Street to Bay Street: The Origins and Evolution of American and Canadian Finance**, University of Toronto Press.
- LEAHY T. WILSON R. (2009). **Native American Movements**. Scarecrow Press
- MALCOLMSON, P. MYERS, R. (2009). **The Canadian Regime: An Introduction To Parliamentary Government In Canada**.
- ODER, B. E., KANADOĞLU, O. K. (2013). **Uygulamalı Anayasa Hukuku**, Beta Basım Yayın.
- OLSON, J. S. (1991). [Historical Dictionary of European Imperialism](#), Greenwood Publishing Group.
- ÖZER, A. (2010). **Anayasa Hukuku Genel İlkeler**, Ankara, Turhan Kitabevi, Geliştirilmiş 4. Bası.
- RAYBURN, A. (2001). **Naming Canada: Stories About Canadian Place Names**. University Of Toronto Press
- SCHEB, J. M., SCHEB, J. M. II, (2002). **An Introduction To The American Legal System**, Florence, KY:Delmar.
- STEPHEN, B. (2007). **Canadian Democracy: An Introduction**, Oxford University Press.
- [STURTEVANT](#), W. C., [BAILEY](#), G. A. (2008). **Handbook of North American Indians, V. 2: Indians in Contemporary Society**.
- TENNYSON, B. D. (2014). **Canada's Great War: 1914-1918: How Canada Helped Save The British Empire And Became A North American Nation**.
- YATES, R. A., YATES, R. W. BAIN, P. (2000). **Introduction to Law in Canada. "The Voyages of Jacques Cartier"**, University of Toronto Press, 1993

ANSİKLOPEDİ

“Türk Dil Kurumu Sözlüğü”, (2005).

GALLAY, A. (2015). “ Colonial Wars Of North America:1512-1763:

An Encyclopedia, Taylor & Francis.

MAWSON, C. O. S. (1975). “Dictionary of Foreign Terms”

MCMANAMON, F.P., CORDELL, L. S., LIGHTFOOT K. G., MILNER, G. R.

(2009). “Archaeology In America: An Encyclopedia.”.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<https://assets.publishing.service.gov.uk/> E.T. 18 Aralık 2021

<https://constitutionnet.org/country/canada-latin-america> E.T. 12 Aralık 2021

<https://electionsanddemocracy.ca> E.T. 1 Aralık 2021

<https://en.wikipedia.org/> E.T. 12 Aralık 2021

<https://ici.radio-canada.ca/> E.T. 12 Aralık 2021

<https://lop.parl.ca/> E.T. 12 Aralık 2021

<https://magdur.adalet.gov.tr/> E.T. 11 Aralık 2021

<https://plato.stanford.edu/entries/locke> E.T. 18 Aralık 2021

<https://tr.wikipedia.org/> E.T. 18 Aralık 2021

<https://worldpopulationreview.com> E.T. 18 Aralık 2021

<https://www.bac-lac.gc.ca> E.T. 11 Aralık 2021

<https://www.canada.ca/> E.T. 12 Aralık 2021

<https://www.constitutionalstudies.ca> E.T. 18 Aralık 2021

<https://www.fcc-fac.ca> E.T. 12 Aralık 2021

<https://www.gg.ca/en> E.T. 12 Aralık 2021

<https://www.gov.bc.ca/gov> E.T. 12 Aralık 2021

<https://www.international.gc.ca> E.T. 11 Aralık 2021

<https://www.nrcan.gc.ca> E.T. 19 Aralık 2021

<https://www.parl.gc.ca/> E.T. 22 Aralık 2021

<https://www.statcan.gc.ca> E.T. 14 Aralık 2021

<https://www.tbmm.gov.tr/> E.T. 12 Aralık 2021

<https://www.thecanadianencyclopedia.ca> E.T. 22 Aralık 2021

<https://www.toronto.ca> E.T. 12 Aralık 2021

<https://www.ourcommons.ca/en> E.T. 12 Aralık 2021

ÖZGEÇMİŞ

Ad-Soyad : Elif KAYMAZ

Öğrenim Durumu

Yüksek Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi
Kamu Hukuku 2019-2022

Lisans: : İstanbul Aydın Üniversitesi Hukuk 2013-2017
İstanbul Aydın Üniversitesi İngilizce Hazırlık Okulu 2012-2013

Lise: : Adem Tolunay Anadolu Lisesi
2008-2012

Mesleki Deneyim

SELÇUK HUKUK: Stajyer Avukat
Şubat 2019- Mart 2020

KAYMAZ HUKUK: Avukat
Mayıs 2020- Devam ediyor